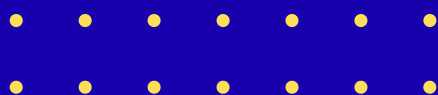

REFORMIERAKONNA KOLMEAASTASE VALITSEMISE MAJANDUSPOLIITIKA AUDIT

**10 lubadust, mis
osutusid valedeks**

2023-2026

Sisukord

1. Sissejuhatus ja taustsüsteem	3
2. Auditi kokkuvõte	8
3. Auditi raamistik	9
4. Auditi leiud	10
5. Koondjärelused	21
6. Ettepanekud valitsuse poliitika korrigeerimiseks	22
◦ Rahandus, valitsemiskulud ja riigi juhtimine	
◦ Maksud	
◦ Energeetika	
◦ Ettevõtluskeskkond	
◦ Majanduskasvu võimestamine	
7. Lisad	24

Auditi objekt: Reformierakonna juhitud valitsuse majanduspoliitilised otsused ja nende tagajärjed
Auditi periood: 2023–2026
Auditi eesmärk: Anda ülevaade valitsuse poliitika tagajärgedest ning võimaldada järelduste tegemist statistiliste andmete pinnalt Vabariigi Valitsuse majanduspoliitika kohta.

1. Sissejuhatus ja taustsüsteem

Reformierakond on juhtinud pärast 5. märtsil 2023 toimunud Riigikogu valimisi Eesti riiki kolm aastat. Reformierakonna valitsuse poliitikal on tagajärjed ning audit teeb statistiliste andmete pinnalt järeldused, mille põhjal saavad inimesed langetada enda valiku enne järgmisi Riigikogu valimisi.

Eesti majandus on viimase kolme aasta jooksul käinud läbi sügavast langusest ning jõudnud nüüdseks vindumisfaasi. Sellise olukorra tekkes on nii otseselt kui ka kaudselt süüdi Reformierakonna langetatud poliitikavalikud ning -otsused.

Taustsüsteem

1.1.1 Eesti majandusnäitajad

Eesti Sisemajanduse kogutoodang (SKT) on 4 miljardi euro võrra prognoositust väiksem.

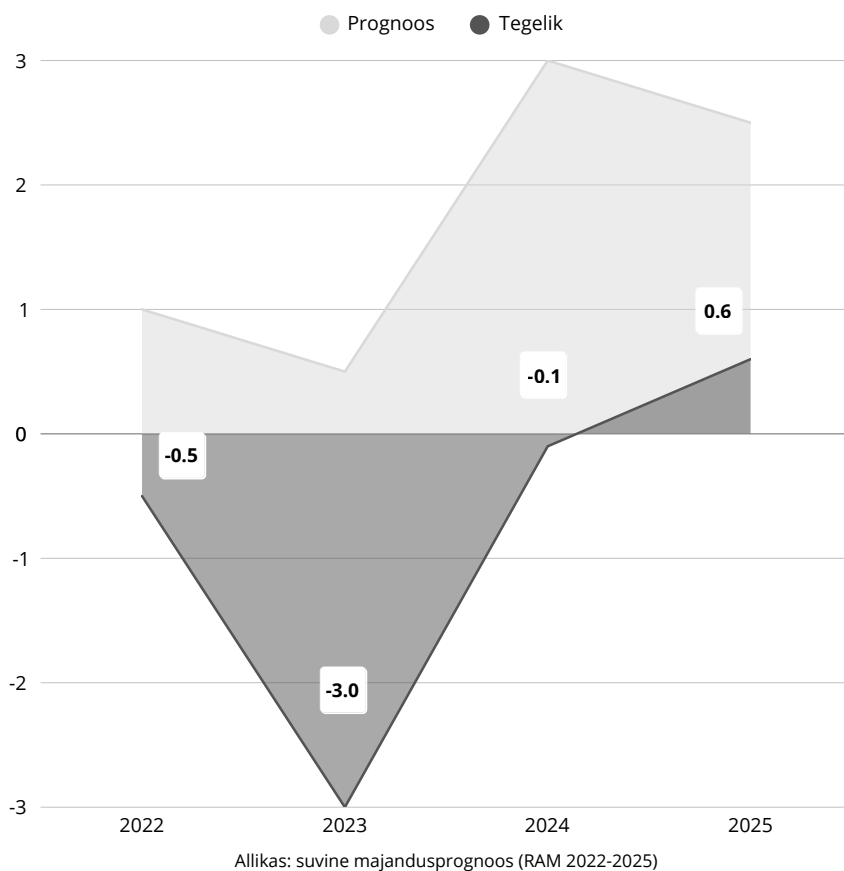
	Prognoos (mlrd €)	Tegelik (mlrd €)	Vahe (mlrd €)
2022		36,2	
2023	38,8	38,3	-0,5
2024	41,4	39,8	-1,4
2025	43,7	41,6	-2,1

SKT jooksevhindades. Allikas: Eesti Pank ja RAM 2023. aasta suvised majandusprognoosid

Võrreldes Rahandusministeeriumi iga-aastase suvise majandusprognosisiga on Eesti majanduse tegelik olukord osutunud läbi auditi perioodi prognoositust oluliselt kehvemaks.

2025. aastal kasvas Läti SKT 2,1% ja Leedu SKT 2,7%. Eestis on aga maksutõusudest tingitud ebastabiilsus pidurdanud meie majanduse väljavaateid ning mullu küündis majanduskasv ainult 0,6%-ni, mis on oluliselt madalam kui varasemalt prognoositud 2,5%. Sealjuures moodustab ka sellest 0,6% poole tootjahindade maksustamine, mis majanduses tegelikku lisandväärtust ei loo.

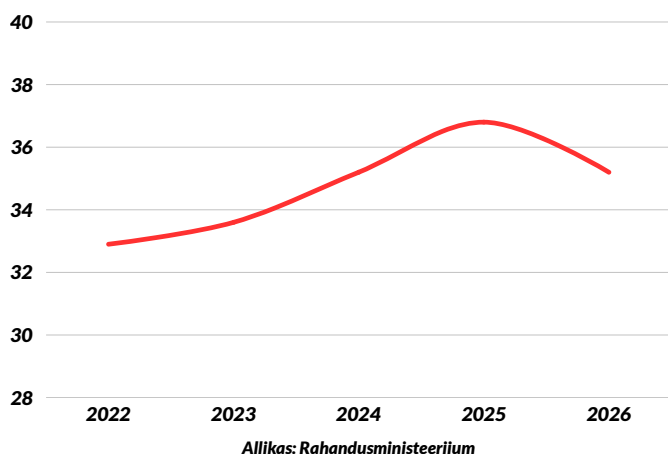
Reaalse SKT aastakasv (%) vs tegelik SKT muutus

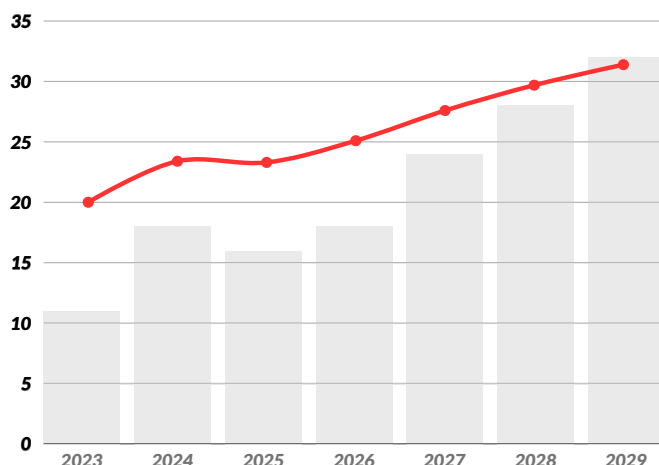
1.1.2 Muutused maksu- ja võlakoormuses

Eesti maksukoormus (% SKT-st) tõusis mõne aasta jooksul 32,9%-lt 36,8%-ni. 2026. aastal maksukoormus küll vähenes veidi, prognoositult 35,2%-ni, kuid seda riigi võlakoormuse täiendava järsu kasvu arvelt. Tänapäevaste poliitikavalikute jätkumisel tõuseb võlakoormus vastavalt riigi eelarvestrateegiale lähiaastatel veelgi.

Maksukoormuse % SKT-st

Valitsusektori võlakoormus kasvab 31,4%-ni SKT-st

1.1.3 Eesti majanduse konkurentsivõime

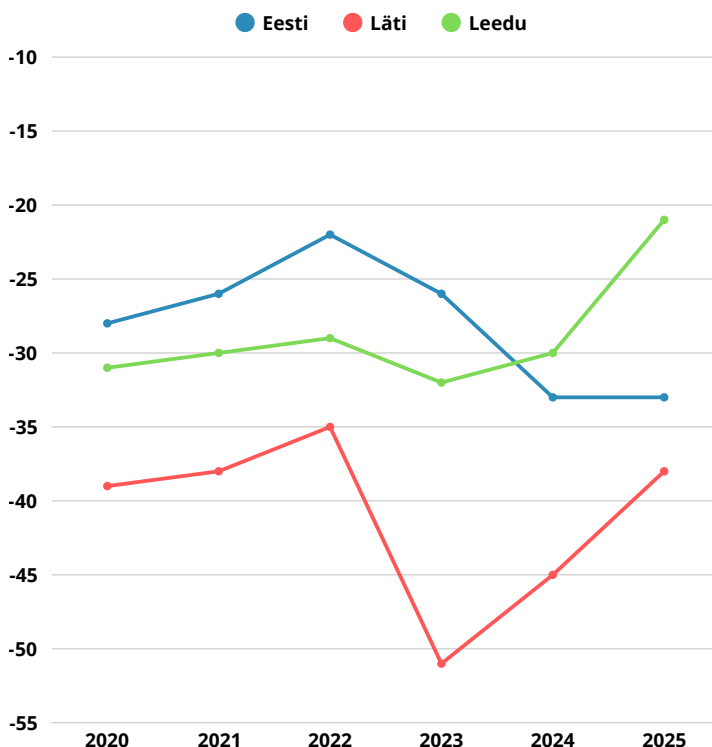
Kehvad majanduse väljavaated on halvendanud Eesti positsiooni võrreldes meie lähiriikidega.

Lausanne'i Juhtimise Arendamise Instituudi (IMD) rahvusvahelise konkurentsivõime hindamise tulemusel reastatakse paremusjärjestusse 67 riiki. Eesti Viimaste aastate otsuste tulemusel on Leedu konkurentsivõimelt Eestist möödunud ning Läti oluliselt lähenenud.

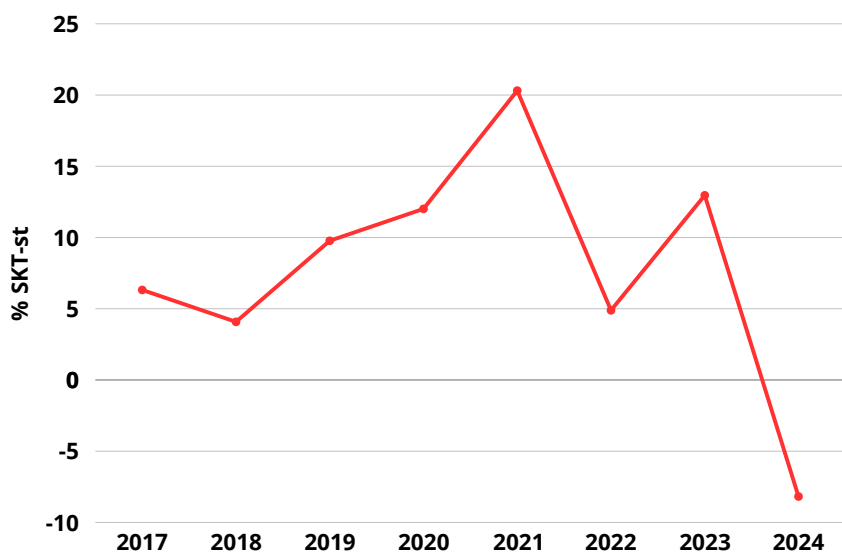
Konkurentsivõime langus avaldub mitmes valdkonnas, kuid see paistab silma ka otseste välisinvesteeringute osakaalus, mis on juba mitu aastat langustrendis.

Investeeringute taastumist pärsib kindlustunde puudumine – investoritel puudub selgus tuleviku osas. Kadunud on maksukeskkonna prognoositavus ning täiendava ebakindluse üheks osaks on enneolematult suur riigivõlg ning Reformierakonna valitsuste puuduv nägemus sellest väljumiseks.

IMD rahvusvahelise konkurentsivõime edetabel

Otseste välisinvesteeringute osakaal (FDI)

Allikas: Maailmapank/IMF

Välisinvesteeringute (FDI) netosissevool	Muutus % SKT-st
2022	-4,8%
2023	-13%
2024	-8,2%

1.1.4 Inimeste toimetulek ja kindlustunne

Eesti inimeste ostujõud, hinnatase ja üldine elukallidus on võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega teinud mõne aasta jooksul läbi suured muudatused. Elukalliduse osas oleme 3 aastaga tõusnud Euroopa Liidu keskmisele tasemele, kuid tegeliku individuaalse tarbimise (AIC) mõõdikus oleme samal ajaperioodil langenud Euroopa Liidus 21. kohalt 24. kohale. See tähendab, et Eesti inimeste toimetulek on võrreldes teiste riikidega elanikega halvenenud.

Hinnatase Euroopa Liidus				
Riik	2022	2023	2024	Muutus
Taani	145	143	143	-2
Soome	126	125	124	-2
Eesti	88	95	100	+12
EL-i keskmine	100	100	100	-
Läti	82	84	82	±0
Leedu	77	79	82	+5
Poola	62	66	72	+10

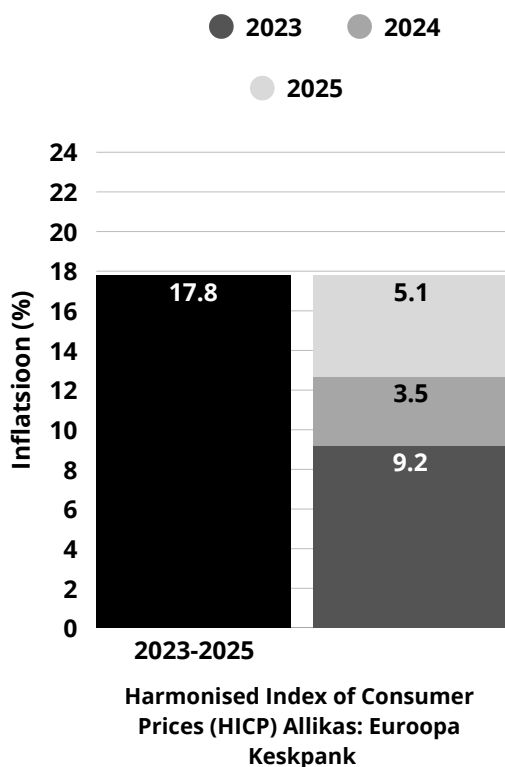
Allikas: Eurostat, kodumajapidamiste lõpptarbimiskulutused (HFCE)

Maksutõusudest tingitud kõrge inflatsioon aastatel 2023-2025 halvendas inimeste toimetulekut. Ka 2026. aasta esimeste kuude statistikaameti tarbijahinnaindeksi muutuse numbrid näitavad, et inflatsioon töötab tulla kõrgem majanduskasvust.

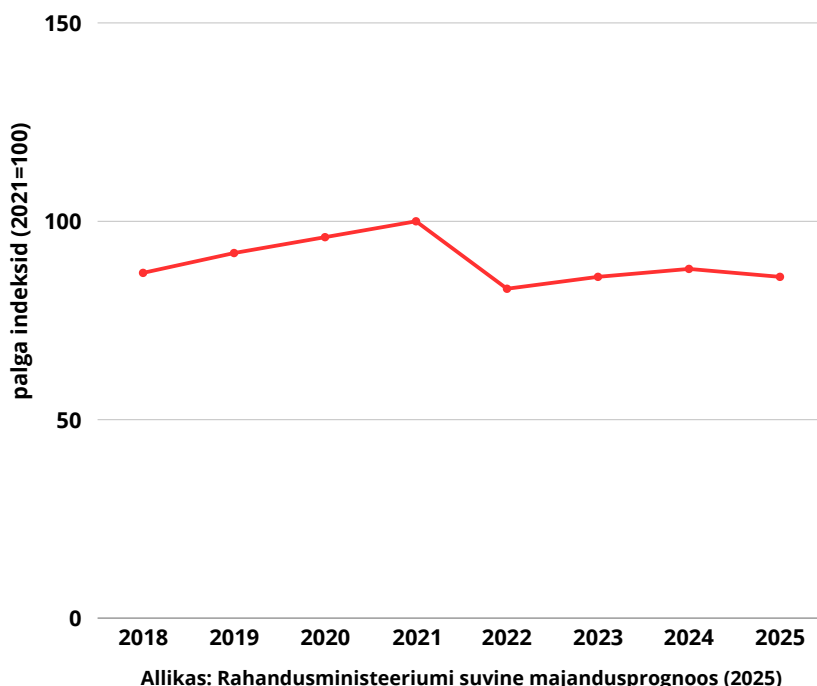
Inimeste tarbimine on vähenenud, sest Reformierakonna veetud maksutõusudega majanduslanguse ajal anti kindlustunde hoop, mis pole taastunud tänaseni.

Kui vaadata pikemat trendi siis näeme, et eesti inimeste ostujõud on täna halvem kui 7 aastat tagasi.

Inflatsioon Eestis 2023-2025

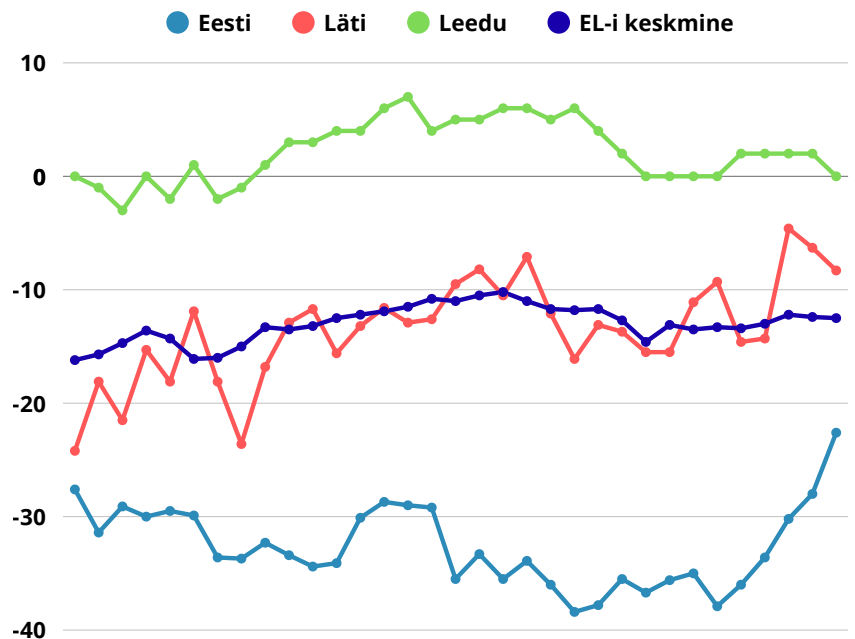

Keskmise netopalgast ostujõud (2018-2025)

Viimastel aastatel Reformierakonna juhtimisel langetatud otsuste negatiivsed mõjud paigutavad Eesti järsku kontrasti lähiriikidega. Läti ja Leedu on vaatamata erinevatele kriisidele suutnud tagada tarbijate kindlustunde ajaloolise keskmel lähedasel tasemel. Eesti tarbijakindlus on samal perioodil püsinud aga lähiajaloo madalaimal tasemel.

Tarbijakindlus Eesti vs teised (2023-2026)

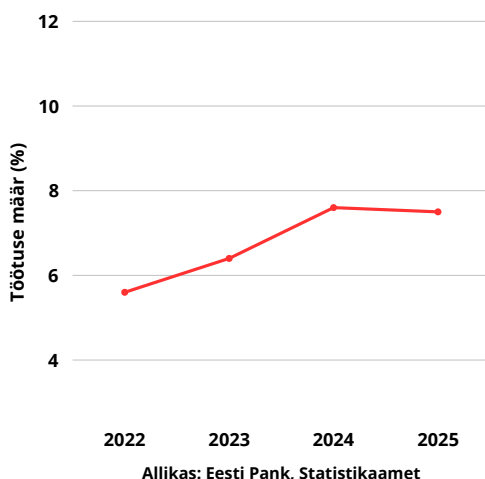

Eurobaromeetri 2025 oktoobris-novembris koostatud riigiaruande kohaselt näeb 40% Eesti elanikest kõige suurema riigielu küsimusena elukalliduse ja hindade tõusu. Veel märtsis-aprillis 2025 oli vastav näitaja 31%.

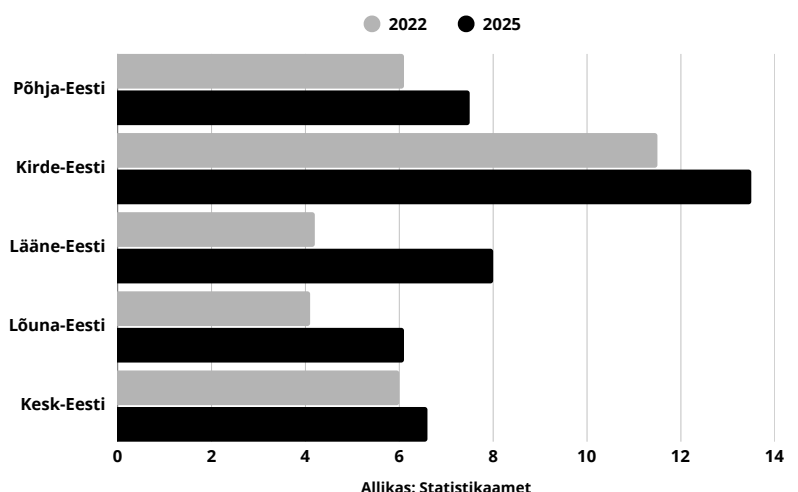
1.1.5 Tööturu olukord

Olukorras, kus maksutõusud on olulisel määral mõjutanud toimetulekut, omab inimestele erilist tähtsust stabiilne tööturg ning olemasoleva töökoha säilitamine. Paraku on majanduslanguses, seoses ebastabiilse maksukeskkonnaga ja tulenevalt valitsuse suutmatusest tegeleda kriitiliste küsimuste, näiteks pikaajaliselt prognoositava taskukohase energiahinna tagamisega, sundinud tegevuse lõpetama paljud ettevõtted. See on omakorda suurendanud töötuse määra. Eriti murettekitavad on näitajad piirkonniti näidates aina suurenevat ääremaastumist Eesti siseselt.

Töötuse määr 2022-2025

Töötuse määr piirkonniti (%)

2. Auditi kokkuvõte

2.1 Kolm võtmeküsimust, mis on majandust kahandanud ja ebakindlust suurendanud

1. Maksutõusud majanduse seiskumise ajal olid strateegiline viga.

- Selle asemel, et korrastada riigi kulusid ning teha mõistlikke ja õigeaegseid kokkuhoiuotsuseid, valis Reformierakond laiaulatuslikud maksutõusud.
- Need suurendasid inflatsiooni, nõrgendasid ettevõtete konkurentsivõimet ja vähendasid inimeste ostujõudu.
- Majanduslanguse ajal maksukoormuse tõstmine on poliitiline valearvestus, mille tagajärjed annavad Eesti elus tunda veel aastaid.

2. Eesti lükatakse ohtlikku võlaspiraali.

- Seniste eelarvereeqlite kaotamine ning valimislubaduste täitmine laenuraha arvelt avab tee olukorrale, kus riigi võlakoormust kasvatatakse kiiremini kui majandus suutlikult taastub. Sellele on tähelepanu juhtinud ka eelarvenõukoda, mille hoiatusi on Reformierakond otsustanud eirata.
- Tänapäevase olukorra jätkamine tähendab vältimatult tulevasi maksutõuse, mida ettevõtjad ja majanduseksperdid juba ette näevad.
- Tuleviku arvelt elav poliitika pärsib investeringuid, vähendab rahvusvahelist usaldust ning ei loo majandusele mitte kasvu-, vaid pidurdustingimusi.

3. Energeetikapoliitika on jäänud loosungite, mitte lahenduste tasemele.

- Kolm aastat on Eesti energeetikas kulutatud utoopilistele loosungitele, mitte sisulisele plaanile.
- Puudub pikema perspektiiviga energiamajanduse visioon, mis tagaks prognoositava taskukohase elektrihinna, varustuskindluse ja energiamahukate ettevõtete konkurentsivõime.
- Ilma toimiva energiapoliitikata majanduskasvu ei tule.

2.2. Üldhinnang poliitilise kursi järjepidevusele ja usaldusväarsusele

- Kõik jätkub vanaviisi, nagu lubas peaminister Kristen Michal 2025. aasta sügisel. Reformierakonna „kindlustunde“ lubadus on osutunud valeks.

- Reformierakonna poliitika tõttu väljendub Eestis usalduskriis nii kodanike rahulolematuses kui majanduse prognoosimatuses.

Reformierakonna varasemad peaministrid kinnitavad, et erakond on ebaõnnestunud:

„Koalitsioonileppes, millega alustas tööd uus valitsus 23. juulil 2024, oli nagu muuseas punkt ettevõtte tulumaksu taastamise kohta. Mis sest, et Reformierakond kaotas sel kevadel enda taastatud maksu uuesti. Usaldusväärsus kadus... võib-olla homme taastatakse see maks jälle.“

Siim Kallas, Reformierakonna auesimees, ERR 27.08.2025.

„Ühel kohtumisel ütles raamatukogutöötaja, et mitmed Reformierakonna toetajad ei toeta erakonda enam mitte seetõttu, et Reformierakond ajaks valet poliitikat, vaid seetõttu, et rahvas ei andesta valetamist ja rahvas ei andesta ka lollusi.“

Andrus Ansip, Reformierakonna endine esimees, Postimees 04.09.2025.

3. Auditi raamistik

3.1 Auditi lähenemine

Auditis käsitletakse Reformierakonna poolt antud lubadusi (auditikriteeriumid) ning hinnatakse nende vastavust kirjeldatud tegelikkusele koos mõjude ja riskide kirjeldustega.

3.2 Auditi kriteeriumid

Raportis kasutatud lubadused/kriteeriumid on esitatud järgmiste väidetena:

Reformierakond lubas:

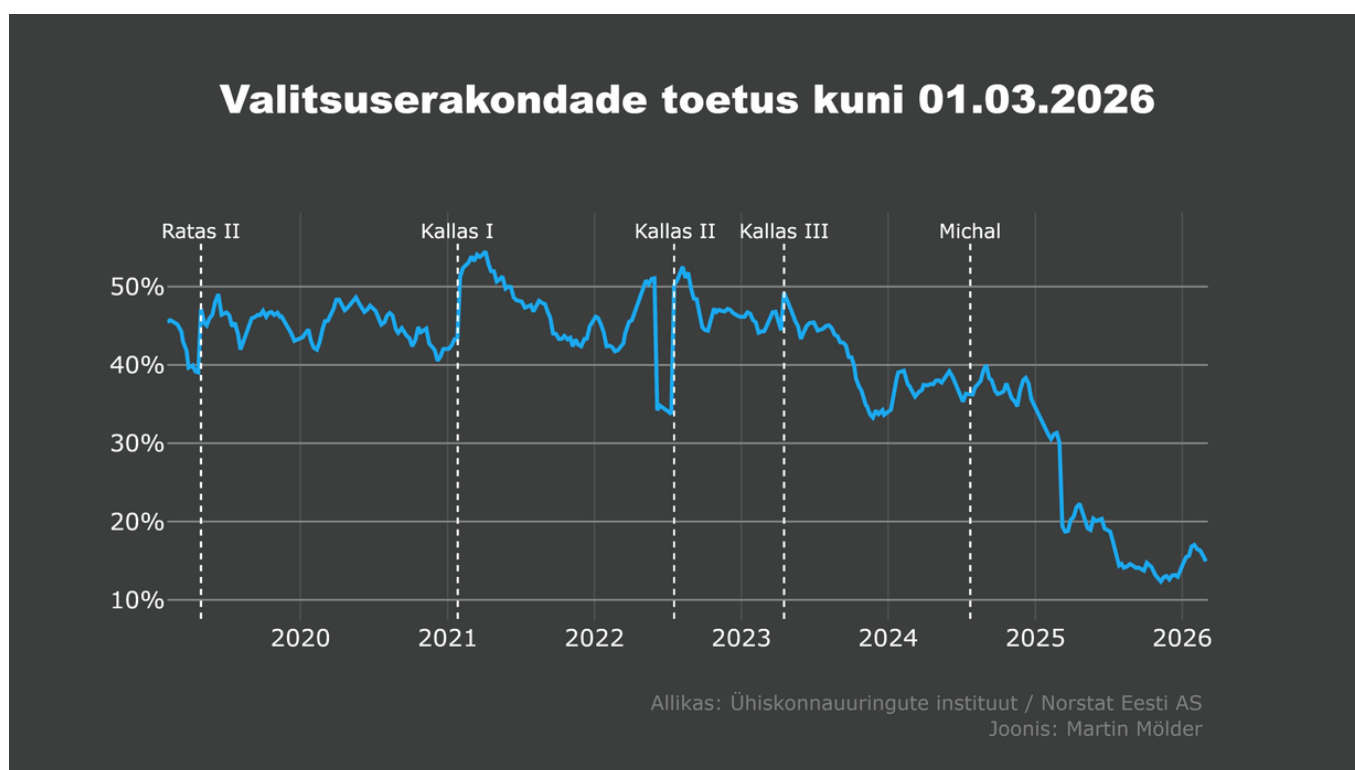
- „kindlustunnet.“
- „korras riigi rahandust.“
- „valitsemiskulude vähendamist.“
- „et maksud ei tõuse.“
- „kaasamist otsustamisel.“
- „et inimesi ei jäeta maha.“
- „selgust energeetikas.“
- „stabiilset majanduskeskkonda.“
- „Eesti majandushuvide eest seismist Euroopas.“
- „sidusust ühiskonna arengus.“

4. Auditi leiud

4.1 Lubadus: kindlustunne

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

- Reformierakonna poliitika tõttu väljendub Eestis usalduskriis nii kodanike rahulolematuses kui majanduse prognoosimatuses.
- Valitsuserakondade toetus on langenud iseseisvunud Eesti ajaloo madalaimale tasemele. 1. märtsi 2026 seisuga toetas valitsuserakondi 14,9% Norstati/Ühiskonnauuringute Instituudi küsitletud 4000 valimisealisest Eesti Vabariigi kodanikust.

Mõju ja riskid:

- Usaldusväarsuse vähenemine mõjutab otseselt ootusi, investeerimisotsuseid ja ühiskondlikku stabiilsust.

4.2 Lubadus: korras riigi rahandus

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Tõendid ja näitajad:

- Eelarvenõukogu 2025. aasta hinnangus on nenditud, et Eestit ootab ees lähiajaloo pikim ja sügavaim defitsiit.
- Aastateks 2026–2027 on riigieelarve strateegias ette nähtud defitsiidiks 4,5%, mis tähendab et riigivõlg kasvab ligi 1,8 miljardit eurot aastas (rohkem kui 2000 eurot iga töötaja kohta).
- 2026-2029 riigieelarve strateegia sisaldab katteta lubadusi tulude kasvust ja kulude kokkuhoiust (nt investeeringute revisjon, vajaduspõhised toetused, tervisekassa defitsiit, teehoiukava), mis pole seadusandlikult sisustatud.
- Riigieelarve baasseadus pole endiselt põhiseadusega kooskõlas. Seda nendivad oma hinnangutes nii riigikontrolör kui õiguskantsler.

Segadus riigi rahanduse juhtimisel:

- 2024. aastal jäi riigil eelarvest kasutamata 2,15 miljardit eurot, millest 1,7 miljardit tõsteti üle 2025. aastasse (rekordiline ületõstmine eelarveaastate mõttes).
- 418 miljoni euro ulatuses tõsteti üle raha, mis läheb valitsuse definitsiooni järgi „valitsemiskuludeks”.
- Rahandusministeeriumi suvise prognoosi järgi kasvas ainuüksi personalikuludeks suurenev raha võrreldes eelarves prognoosituga 217 miljoni euro võrra.

Reeglite rikkumised raha ületõstmisel (Riigikontrolli viited):

- Rahandusministeerium tõstis möödunud aasta juunis eelarvega ette nähtud teisest otstarbest 3,2 miljonit eurot palgakuludeks.
- Rida ministeeriume tõstis raha ümber ka olukorras, kus tegelikult oldi raha 2024. aastal hoopis üle kulutatud.
- Osa raha tõsteti Riigikontrolli hinnangul reeglite vastaselt üle mitte enam 2024., vaid hoopis 2023. aastast.

Mõju ja riskid:

- Sügav ja pikaajaline defitsiit ning eelarveprotsesside ja -reeglite rikkumised kahjustavad usaldust riigi rahanduse juhtimise vastu.

4.3 Lubadus: valitsemiskulude vähendamine

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Valitsemiskulude definitsioon (valitsuse enda määratluse kohaselt):

- personalikulud
- majanduskulud
- muud, seadusega mitte määratud toetused

Valitsemiskulude muutus (riigieelarvete võrdlus):

- 2024. aastal oli eelarves personali- ja majanduskulude maht 2,6 miljardit eurot.
- 2026. aastaks kinnitatud riigieelarves on see 3,09 miljardit eurot.
- Kasv: 490 miljonit eurot.

Muud toetused:

- Muude toetuste täitmine oli 2024. eelarves koos investeeringutoetustega 4,3 miljardit eurot.
- 2026. aasta eelarves on selleks ette nähtud 5,7 miljardit.
- Kasv: 1,4 miljardit eurot.

Mõju ja riskid:

- Kui valitsemiskulud ja muud toetused kasvavad, suureneb surve maksukoormuse tõstmiseks. Seda olukorras kus Reformierakonna valitsus on niigi planeerinud riigieelarve strateegiasse aastateks 2026-2027 maksimaalse Euroopa Liidu reeglitega lubatud eelarvedefitsiidi.

4.4 Lubadus: maksud ei tõuse

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

4.4.1 2024. aastal jõustunud maksutõusud

- Käibemaksu tõus 2 %
- Abikaasa täiendava maksuvaba tulu tühistamine
- Laste tulumaksuvabastuse tühistamine
- Eluasemelaenu intresside maksuvabastuse tühistamine
- Hasartmängumaksu tõus
- Diiselkütuse aktsiisi tõus
- Raadamistasu kehtestamine
- Põlevkivi kaevandamistasu tõus
- Teekasutustasu tõus
- Riigilõivude tõus
- Õhusaaste tasu tõus
- E-kaubanduse maksustamine
- Alkoholi ja tubakaaktsiisi tõus
- Gaasiaktsiisi tõus
- Diiselkütuse aktsiisitõus
- Elektrienergia aktsiisitõus

4.4.2 2025. aastal jõustunud maksutõusud

- Juriidiliste isikute regulaarse kasumijaotuse 14% maksumäära tühistamine.
- Ajalehtede käibemaksu tõus
- Majutusasutuste käibemaksu tõus
- Üksikisiku tulumaksu tõus 2%
- Juriidiliste isikute tulumaksu tõus 2%
- Autode registreerimistasu
- Alkoholi ja sigarettide aktsiisitõus 5%
- Teekasutustasu tõus
- Keskmisest väiksema pensioni osaline maksustamine
- Sõidukite aastamaks
- Elektriaktsiisi tõus 45 %
- Diiselkütuse aktsiisi tõus 7 %
- Maagaasi aktsiisi tõus 18 %
- Jäätmete põletamistasu kehtestamine
- Riigilõivude tõus
- Õhusaaste tasu tõus

4.4.3 2026. aastal jõustunud maksutõusud

- Tühistus kodualuse maamaksu üleriigiline vabastus.
- Elektritarbijatel hakkas kehtima tasakaalustusvõimsuse tasu
- Elektritarbijatel hakkas kehtima varustuskindluse tasu
- Alkoholi ja tubaka aktsiisitõus 10%
- Jõustus osaliselt jäätmereform, millega kehtestatakse jäätmete energiakasutuse tasu ja tõstetakse ladestustasu
- Teatud riigilõivude tõus
- Vanemahüvitise ülempiiri vähendamine
- Riik lõpetas ravikindlustuse lapsi kasvatavatele kodustele emadele
- Hakkas kehtima haigus- ja hooldushüvitiste ülempiir
- Ressursitasude tõus ettevõtetele
- Elektrivõrkude rajamise lisatasu tarbijatele taastuenergia ettevõtjate projektideks

4.4.4 Väide maksutõusude lõppemisest

Auditivaatlus: väidet, et nüüd on uued maksutõusud ja koormised lõppenud, käsitletakse valena.

Ees ootavad koormised ja maksutõusud:

- 1. aprill – seoses indekseeritud pensionitõusuga kasvab ka maksustatav vanaduspensioni osa
- 1. mai – bensiini 5% aktsiisitõus
- 1. mai – diisli aktsiisitõus 7%
- 1. mai – maagaasi aktsiisitõus 18%
- 1. mai – elektri aktsiisitõus 46 %
- 1. juuni – elektri võrgutasu tõus keskmiselt 3,4%
- 1. jaanuar 2027 – hävinenud sõiduki registrist kustutamise lõiv tõuseb 800 euron
- 1. jaanuar 2027 – automaks hakkab kehtima peatatud registrikandega autodele
- 1. jaanuar 2027 – alkoholi ja tubaka aktsiisitõus

Täiendavad planeeritud koormised (riigieelarve strateegia põhjal):

Euroopa Liidu heitkogustega kauplemise süsteemis (ETS 2) mootorikütuste täiendav koormis nelja-aastasel perioodil 300 miljonit eurot.

Autode registreerimistasu tõusud vastavalt 2028. ja 2031. aastal.

4.4.5 Väide maksuküüru positiivsest mõjust inimeste sissetulekutele

- Väide, et inimestel jääb Reformierakonna maksuküüru poliitika tõttu rohkem raha kätte, on esitatud kujul vale, sest selle raha on valitsus inimestelt maksutõusudega varasemalt ära võtnud.
- Ainuüksi eelmisel aastal kaotas keskmist palka teeniv inimene maksu- ja kaasuvate hinnatõusude tõttu ühe kuu palga.

Mõju ja riskid:

- Maksukoormuse tõus majanduslanguse ajal vähendab tarbimist ja investeringuid ning suurendab inflatsioonisurvet. Selle mõjuks on ettevõtete kahanev konkurentsivõime ning inimeste ja perede kindlustunde langus.

4.5 Lubadus: kaasamine otsustamisel

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Vaatlus (ettevõtluse ja teiste sektorite esindusorganisatsioonide pöördumised ning nõudmised):

- Eesti ettevõtlusorganisatsioonid on korduvalt viimaste aastate jooksul ühispöördumistes vastustanud valitsuse tegevust ilma dialoogita otsuseid läbi suruda.
- Viimase näitena nõudsid ettevõtlusorganisatsioonid jäätmereformist esitatud kujul loobumist.
- Sügisel 2025 nõudis tööandjate keskliit konsensuslikult kliimaseaduse esitamisest loobumist.
- Tööandjate keskliit ei kooskõlastanud energiamajanduse arengukava, heites ette, et valitsuste energiapoliitilistes otsustes on olnud eelkõige probleemiks otsuste arusaamatu põhjendatus ning energia lõpphinnaga mitteamvestamine.
- Rektorite Nõukogu nõudis avalikus pöördumiselt valitsuselt lubaduste täitmist ning Eesti jaoks sobiva ja kõrghariduse arengut toetava rahastusmudeli loomist.

- Eesti Haridustöötajate Liit on korduvates pöördumistes nõudnud valitsuselt haridustöötajatele antud palgalubaduste täitmist.

Mõju ja riskid:

- Dialoogipuudus vähendab poliitikate rakendatavust ning suurendab usalduskriisi ja ebakindlust.

4.6 Lubadus: kedagi ei jäeta maha

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Vaatlus (ostujõud ja hinnatõus):

- Maksutõusudega võimendunud hinnatõus on halvendanud tegelikku ostujõudu suhteliselt väiksemate sissetulekutega inimestel:
 - pensionärid
 - maapiirkondade elanikud
 - lastega pered
- Eesti on olnud pikka aega Euroopa tasemel hinnatõusu veduriks ning kaudsete maksude koormus on muutunud Euroopa Liidu riikide arvestuses üheks suuremaks.
- 2026. aasta veebruari hinnatõus oli statistikaameti esialgsel hinnangul 3,2%.

Mõju ja riskid:

- Regressiivse mõjuga kaudsed maksud ja hinnatõus suurendavad ebavõrdsust, halvendavad inimeste toimetulekut ning kasvatavad pingeid ühiskonnas.

4.7 Lubadus: selgus energeetikas

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

4.7.1 „Suur plaan“ ja sellele järgnenud kriitika

- Aasta tagasi avalikustas peaminister Kristen Michal energeetika „suure plaani“.
- Algatus sai esitatud kujul nii ekspertide, ettevõtlusorganisatsioonide kui huvirühmade hävitava kriitika osaliseks. Isegi taastuenergia ettevõtjad kritiseerisid parteilist elektripoliitikat.
- Sisulisi alusarvestusi (elektri hind tuleviku perspektiivis; stsenaariumite valiku alus, kus eeldatav elektri lõpphind ja subsiidiumite vajadus on kõige suurem) ei esitatud.

4.7.2 Avalikustatud numbrite muutumine ja prognooside ebajärjekindlus

- Avalikkuse ette paisatud elektri tarbimise numbrid muutusid pidevalt. Väitena toodi elektri tarbimine 2035. aastal 15 teravatti, seejärel 18,5 teravatti ning siis võeti aluseks 11 teravatti.
- Sama muutlikud ja segased olid arvutused elektri lõpphinna kohta.
- Lõppnumbreid kohendati vastavalt soovitud poliitilisele tulemusele.

4.7.3 Teaduste akadeemia energeetikakomisjoni hinnangud

Teaduste akadeemia energeetikakomisjon andis aasta tagasi energiamajanduse arengukava projektile (millest tõukvalt Reformierakond tegevusi kavandas) järgnevad hinnangud:

• elektri lõpphind ei lange • elektrisüsteemi kestlik toime ei ole tagatud • tekib juhuelektri mitmekordne ületootmine, mil puudub majanduslikult põhjendatud nõudlus • uute tehnoloogiate turuletulek saab olema takistatud	• elektritootmise kavandatud toetused on liigse turusekkumisega ja loovad investoritele ebavõrdsed tingimused • arvestuslike vajalike investeeringute maht on ebarealistlikult suur ning mõjutab Eesti konkurentsivõimet

4.7.4 Energiamajanduse arengukava kinnitamine ja hinnang selle selgusele

Valitsus kinnitas 2026. jaanuaris energiamajanduse arengukava (ENMAK).

Loodetud selgust see paraku ei too ning aastaid väldanud seimine taastuenergeetika doteerimise põhjendamise ümber on pideva ühiskonna surve tingimustes muutunud ähmasemaks.

Eesti Tööandjate Keskliit on andnud dokumendile sisulise ja hävitava hinnangu.

Väljavõtted Eesti Tööandjate Keskliidu arvamusest:

- „ENMAK-i elektrihinnaeeldustes on kasutatud elektri hinnakomponente, mis tunduvad juba arutatud võrgutasude ja sagedusreservitasude valguses liiga tagasihoidlikud.“
- „Endiselt on ENMAK-is plaanis taastuenergia arendamine ennaktempos võrreldes Euroopa Liidu riikide keskmisega või rahvusvaheliselt kokku lepitud sihttasemega. See ambitsioon avaldub ka energia lõpphinnas.“
- „Elektrisüsteemi ei käsitleta selles arengukavas ühtse, dünaamilise tervikuna. Energiajulgeolek, hind ja keskkonnamõju taotluslikud eesmärgid on püstitatud, kuid puudub nende täitmise mehhanism.“

Kooskõlastamise tulemus:

- Arvult 30-le Eesti tööandjate esindusorganisatsiooni konkreetsele kriitilisele ettepanekule oli valitsuse seisukoht vastavas Riigikokku jõudnud kooskõlastustabelis, et nad ei arvesta mitte ühegagi.

4.7.5 Normatiivsed põhimõtted (seisukohad energiasüsteemi kohta)

- Kinnitatud ENMAK ei vasta põhimõtetele, mida elujõuline, turvaline ja taskukohane energiasüsteem tegelikult vajab.
- Fundamentaalne tõde: energia ei ole toode, vaid teenus; tarbitakse kättesaadavust ja energiat siis, kui seda on vaja.
- Usaldusväärsus on iga energiasüsteemi esimene ja ülim nõue; pärast usaldusväärst saab rääkida taskukohasusest ning alles seejärel keskkonnamõju vähendamisest.
- ENMAK käsitleb energiat peamiselt elektrina ja elektrit poliitilise sümbolina, mitte hinnates terviklikult kogu väärtusahelat (toormed, energiatihedus, ringlussevõtt, võrguarendus, tarbijani jõudmine).

Tuule- ja päikeseenergia rolli kriitika (esitatud probleemikirjeldus):

- Põhiprobleemid:
 - väga madal energiatihedus
 - katkendlikkus

- Madal energiatihedus tähendab suuri seadmeid ja suuri maakasutusi.
- Katkendlikkus tähendab tohutuid lisasüsteeme: akusid, vesinikku, reservvõimsusi, massiivset võrguarendust.
- ENMAK räägib neist tehnoloogiatest peamiselt kui odavatest ja rohelisest, kuid jätab sisuliselt käsitlemata nende täieliku süsteemikulu, mis suureneb mitte lineaarselt, vaid eksponentsiaalselt.

Mõju ja riskid:

- Kallis energia on majanduse arengut pidurdav, ühiskondlikult ebaõiglane ja tööstust Eestist välja tõukav jõud.
- Energiapoliitika ebajärjekindlus ja ebapiisav selgus suurendab hinnariski, pärsib Eesti ettevõtete konkurentsivõimet ning vähendab investeerimisjulgust energiamahukates sektorites.

4.8 Lubadus: stabiilne majanduskeskkond

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Vaatlus (maksufestival ja ettevõtluskeskkonna kahjustamine):

- Ettevõtete tulumaksu kehtestamine tekitas vaatamata hilisemale tühistamisele olukorra, kus riigis algas dividendipaanika.
- Lõhuti kakskümmend aastat toiminud ettevõtluskeskkonna üks väheseid säilinud elemente.

Usaldusväarsust kahjustavad täiendavad tegurid:

- Ilmsiks tulnud ebaseaduslikud pangakontode päringud.
- Valitsuse initsiatiiv luua Euroopa Liidu riikides unikaalne superandmebaas.
- Kliimaseaduse initsiatiiviga tekitatud määramatu ebakindlus ressursipõhiste majandussektoritele.

Sektoraalne mõju (automüük):

- Ainuüksi automüügisektori käive vähenes maksupoliitika tulemusel 2025. aastal 500 miljoni euro mahus, sisuliselt ühe majandussektori mahtu poolitades.
- Riigile jäi laekumata üle 100 miljoni euro mahus käibemaksu (AMTEL hinnangul).

Mõju ja riskid:

- Maksude tõstmine ja pidev muutmine on tekitanud ettevõtjate ja investorite jaoks valitsuse käitumisest tingitud riigiriski.

4.9 Lubadus: Eesti majandushuvid eest seismine Euroopas

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Vaatlus (algatustega mitte liitumine ning valitsuse positsioonivalikud):

- Valitsus ei ole pidanud vajalikuks ühineda erinevate algatustega Euroopa Liidu regulatsioonide muutmiseks konkurentsivõimelisemateks. Näiteks:
 - Soome ja Rootsi peaministrite 2025 algatusega LULUCEF reeglistiku muutmises
 - Euroopa Liidu liikmesriikide rea tööstusministrite algatusega 2026. aastal ETS süsteemi muutmiseks
- Selle asemel hoopis toetati ETS 2 süsteemi jõustumist 2028. aastast, mis tähendab mootorikütustele täiendavat koormist nelja-aastasel perioodil suuruses 300 miljonit eurot.

4.10 Lubadus: sidusus ühiskonna arengus

Auditivaatlus: lubadus on osutunud valeks.

Vaatlus (rahvastik, pered, haridus, kohtusüsteem, haldus):

- Reformierakond eitab rahvastikukriisi ning selle asemel lõhub tulevikuvaadet perede kindlustunnet kahjustavate sammudega.
- Ajal, kui laste saamise edasilükkamise suurima põhjusena toovad pered välja majanduslikud probleemid, on majanduslikku kindlustunnet Reformierakonna poliitiliste sammudega hoopis kahjustatud.

Kõrgharidus:

- 2025. aastal ütles valitsus üles pikaajalise kokkuleppe kõrghariduse rahastamise kohta, mille tulemusel pole siiani sõlmitud 2026 alguseks jõustuma pidanud ülikoolide halduslepinguid.

Kohtusüsteemi ümberkorraldamine:

- 2025. aastal pöördus Kohtunike Ühing märgukirjaga Euroopa Komisjoni poole seoses kohtute kavandatava ümberkorraldamisega.
- Kohtunike Ühingu hinnangul on tegemist ohuga sõltumatule õigusemõistmisele.
- Valitsus on teatanud sellises mahus muudatuste tagasivõtmisest.

Ministeeriumite juhtimise ümberkorraldused:

- 2023. aastal tekitati püsiv segadus ministeeriumite juhtimises valitsemisalade suvalises ümbertõstmises.
- See on toonud kaasa juhtimise nõrgenemise.
- Näited rollijaotusest:
 - põllumajandusminister tegeleb postiküsimustega
 - majandusminister tegeleb soolise võrdõiguslikkusega
 - justiitsminister tegeleb sidevõrkude ja digilahendustega

Kliimaministeeriumi loomine (eraldi poliitiline initsiatiiv):

- Loodi kliimaministeerium eesmärgiga muuta energeetika majandusvaldkonna asemel ideoloogiliseks rohepöörde küsimuseks.

5. Koondjärelused

Käesolevas auditis esitatud vaatlustest tulenevalt on Reformierakonna valitsuse paljud lubadused (kindlustunne, korras riigi rahandus, valitsemiskulude vähendamine, maksutõusude vältimine, kaasamine, inimeste mahajätmise vältimine, selgus energeetikas, stabiilne majanduskeskkond, majandushuvide kaitse Euroopas) osutunud valeks.

Auditi keskseteks riskideks on:

- maksukoormuse kasv majanduslanguse ajal
- eelarvedefitsiidi süvenemine ning eelarveprotsesside reeglipärasuse küsimused
- energiasektori strateegilise selguse puudumine ja prognooside ebajärjekindlus
- investeerimiskliima nõrgenemine ning riigiriski teke
- ühiskondlik pingeline ja usalduse lõhkumine ostujõu languse ja kaudsete maksude suure osakaalu tõttu

6. Ettepanekud valitsuse poliitika korrigeerimiseks

6.1 Rahandus, valitsemiskulud ja riigi juhtimine

- Kehtestada tuleb uus riigieelarve baasseadus, mis võimaldab arusaadavalt riigi kulusid ja tulusid juhtida.
- Koostada tuleb negatiivne lisaeelarve valitsemiskulude vähendamiseks.
- Välja tuleb töötada pikaajaline kava riigi rahanduspoliitika jätkusuutlikkuse tagamiseks.
- Taastada tuleb normaalne riigihalduse struktuur ning likvideerida kliimaministeerium kui ebaõnnestunud juhtimiseksperiment.
- Teiste ministeeriumide puhul tuleb taastada loomulikud vastutusalad.

6.2 Maksud

- Automaks tuleb tühistada.
- Koos toidutootjate ja kaubandusettevõtjatega tuleb luua plaan toiduainete hinnatõusu leevendamiseks läbi toiduainete käibemaksu alandamise põhitoiduainete gruppidele.
- Koostada tuleb kehtestatud maksude vaheanalüüs ning hinnata seniste maksutõusude mõttekust ja eesmärgipärasust.

6.3 Energeetika

- Valitsus peaks viivitusteta koostama Eesti elektri tootmisvõimsuste ja elektrivõrkude arendamise tegevuskava energiakindluse tagamiseks ning esitama selle Riigikogule.
- Tegevuskava peab lähtuma järgmistest eeldustest:
 - Eesti on võimeline tootma elektrienergiat tarbimise mahus, sealhulgas tagama varustuskindluse juhitava võimsusega
 - ühiskonnal, ettevõtjatel ja investoritel on selgus energiapoliitilise tuleviku osas
 - langetatud valikute korral on tuvastatav nende maksumus kogu elektrienergia terviktsüklis tootmisest tarbimiseni
 - tegevused on allutatud konkurentsivõimelise elektrienergia hinna eesmärgi saavutamisele.
- Kuni tegevuskava valmimiseni peatada uued subsideeritud taastuenergia algatused.

6.4 Ettevõtluskeskkond

- Loobuda tuleb kliimaseadusest kui ebaõnnestunud initsiatiivist.
- Taastada tuleb sisuline dialoog ettevõtlusorganisatsioonidega.
- Kujundada Euroopa Liidu poliitikaalgatustes Eesti ja Euroopa konkurentsivõimet tagavad seisukohad ja otsida neile liitlasi.

6.5 Majanduskasvu võimestamine

- Valitsus koos ettevõtlusorganisatsioonidega peab koostama tegevuskava Eesti kapitalituru arendamiseks ning tööstuse ja tehnoloogia ekspordivõime kasvatamiseks.

7. Lisad

Lisa 1. Valik materjale Eesti olukorra kohta

<https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2025-09/Riigi%20eelarvestrateegia%202026-2029.pdf> - Rahandusministeeriumi riigi eelarvestrateegia (2026–2029).

<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-24-1/23> - Riigikohtu (põhiseaduslikkuse järelevalve) otsus maamaksu ja maksukorralduse seaduse muudatuste põhiseaduspärasuse kohta.

<https://valitsus.ee/uudised/valitsus-kinnitas-2026-aasta-riigieelarve> - Valitsuse teade 2026. aasta riigieelarve (ja maksusuundade) kohta.

<https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2024/oiguskantsleri-aasta;>
<https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2025/oiguskantsleri-aasta> - Õiguskantsleri aastakokkuvõtted 2023/2024 ja 2024/2025 (sh automaksu ja põhiseaduslike küsimuste analüüs).

<https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/kaibemaks> - Maksu- ja Tolliameti selgitused käibemaksu muudatuste kohta alates aastast 2022.

<https://www.emta.ee/eraklient/maksud-ja-tasumine/tulu-deklareerimine/maksumaarad> - Maksu- ja Tolliameti maksumäärade (sh käibemaks, tulumaks) ülevaade.

<https://www.eestipank.ee/press/tarbijahindade-kasv-alanud-aastal-aeglustub-08012026> - Eesti Panga pressiteade inflatsiooni kohta (sh maksutõusude mõju hinnang).

<https://stat.ee/et/uudised/suhteline-vaesus-eestis-vahenenud-absoluutne-vaesus-suurenenud> - Statistikaameti pressiteade absoluutse vaesuse suurenemisest.

https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-place-based-regional-development-policy-in-estonia_45e0cdc7-en/full-report/laying-the-foundations-for-place-based-regional-development-in-estonia_839adc8f.html - OECD raport regionaalarengu tugevdamisest Eestis.

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/estonia_767c2818-en.html - OECD usalduse-uuringu (Drivers of Trust) Eesti andmed, sh usalduse näitajad.

<https://rm.coe.int/est-ad-hoc-report-on-the-cost-of-living-crisis-2023/1680ae693a> - Euroopa Nõukogu raport elukalliduse kriisi ja poliitikaraamistiku kohta Eestis.

Lisa 2. Esindusorganisatsioonide märgukirjad valitsusele

Lisa 2.1 Eesti Tööandjate Keskliidu tagasiside Kliimakindla majanduse seadusele.

Lisa 2.2 Eesti Tööandjate Keskliidu tagasiside energiamajanduse arengukavale

Lisa 2.3 Ettevõtlusorganisatsioonide pöördumine seoses kaasamisega

Lisa 2.4 Ettevõtlusorganisatsioonide pöördumine seoses maksutõusudega majanduslanguse tingimustes

Lisa 2.5 Rektorite Nõukogu avalik pöördumine: nõuame valitsuselt lubaduste täitmist ning Eesti jaoks sobiva ja kõrghariduse arengut toetava rahastusmudeli loomist

Lisa 2.6 Rektorite Nõukogu avalik pöördumine: halduslepingute rikkumine oleks lubamatu

Lisa 2.7 Eesti Haridustöötajate Liidu pöördumine valitsuskoalitsiooni läbirääkijate poole

Stenbocki maja
Rahukohtu 13
15161 Tallinn

Meie kuupäev digitaalallkirjas

Eesti Tööandjate Keskliidu pöördumine Vabariigi Valitsusele kliimakindla majanduse seaduse osas

Austatud peaminister Kristen Michal,

Kliimakindla majanduse seadus liigub lähiajal valitsuskabinetti. Eesti Tööandjate Keskliit peab vajalikuks juhtida tähelepanu sellele, et **kliimakindla majanduse seaduse ettevalmistamine on pikalt kestnud ja kesise tulemusega, mistõttu käesoleva eelnõu menetlus on ettevõtjate hinnangul läbikukkunud ja praegusel kujul pole põhjendatud kliimaseaduse esitamine Riigikogule arutamiseks**. Tööandjaid ei ole käesoleva eelnõu ettevalmistusse kaasatud moel, mis oleks võimaldanud ettevõtjatel anda oma sisulist panust. Tööandjate Keskliidu esindajate kohtumised energeetika- ja keskkonnaminister Andres Suttiga, osalemised üksikutel eelnõuga seotud aruteludel ning sellele järgnenud kirjalikud pöördumised ei ole tulemust andnud. Näilisest kaasamisest hoolimata on eelnõu menetlus jätkunud ilma tööandjate ettepanekuid arvestamata ning ilma sisulise aruteluta sel teemal, mil moel nähakse ettevõtjate- ja majanduspoliitika seost kliimaeesmärkidega.

Täna oleme jõudnud punkti, kus **puudutatud osapooltele ei ole tutvustatud eelnõu lõplikku versiooni ning puudub ülevaade ka Tööandjate poolt väga oluliseks peetud valdkondlike teekaartide staatusest**. Samal ajal kavatsetakse seda eelnõu esitada valitsuskabinetile arutamiseks ja seejärel Riigikogule. Leiame, et selline lähenemine ei ole kooskõlas kaasava poliitikakujundamise põhimõtetega ning on ettevõtjate vaates selge märk, et koostöö majanduse konkurentsivõimelise kasvu ja kliimapolitiitika ühendamisel ei toimi.

Samal ajal, kui Euroopa Liit on hakanud kliimapolitiitika eesmärgi samm-sammult leevendada, et tugevdada Euroopa ettevõtete ja tööstuse konkurentsivõimet, liigub Eesti vastassuunas, riskides oma ettevõtete ja investorite usaldusega. Võttes vastu seaduse, milles toodud eesmärkide täitmine muutub kohustuslikuks, samas omamata selget arusaama meetmetest ja poliitikatest, mil moel eesmärkidele jõudmist tagada plaanitakse, loob see ettevõtjatele väga ebakindla pinnase investeeringute tegemiseks. Selline seadusloome on tööandjate hinnangul arusaamatu ja Eesti majanduse seisukohalt ka küüniline samm olukorras, kus majanduse taastumine ja investeerimiskindlus peaksid olema riigi prioriteet.

TÖÖANDJAD

Tööandjate Keskliit toetab kliimapoliitikat, mis on **läbimõeldud, majanduslikult realistlik ja konkurentsivõimet toetav**. Praegusel kujul ei vasta kliimaseaduse menetlus ega sisu neile põhimõtetele.

Eesti Tööandjate Keskliidu volikogu arutab ja kujundab organisatsiooni lõpliku seisukoha 18. novembril, kuid meie ettepanek valitsusele on juba praegu selge:

praegusel kujul ei ole kliimaseadust põhjendatud Riigikogule edastada.

Soovitame jätkata sisuliste teekaartide ja üleminekumeetmete väljatöötamist koostöös ettevõtlusorganisatsioonidega ning siduda kliimapoliitika realistliku majandus- ja investeerimispoliitikaga, mis toetab Eesti majanduse konkurentsivõimet.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Hando Sutter

Tegevjuht

/allkirjastatud digitaalselt/

Kai Realo

Volikogu aseesimees, kestlikkuse töörühma juht

Andres Sutt
Kliimaministeerium
Suur-Ameerika 1
15165 Tallinn

Teie 16.07.2025 nr 1-4/25/3271

Meie *kuupäev digitaalallkirjas* nr 1-3/123

Tööandjate ENMAK 2035 tagasiside

Austatud minister,

Olete kooskõlastusringile saatnud Energiamajanduse arengukava aastani 2035 eelnõu (ENMAK).

Tööandjate jaoks on ENMAK varasemates versioonides ja valitsuste energiapoliitilistes otsustes olnud eelkõige probleemiks otsuste arusaamatu põhjendatus ning energia lõpphinnaga mitteametamine. Oleme seisukohal, et energiamajanduse otsused, sh poliitilised otsused tuleks teha andmepõhiselt, läbipaistvalt ja lisaks varustuskindluse ning energiatõhususe suurendamisele tuleb suuremasse fookusesse võtta ka energia konkurentsivõimeline lõpphind äritarbijale.

Eesti Tööandjate Keskliidu liikmete hinnangul ongi uuendatud ENMAKis kõige positiivsem uuendus, et energiahinna konkurentsivõimelise taseme saavutamine on selgelt fookusesse võetud. Samas ei ole piisavalt põhistatud, et kirjeldatud meetmed selle eesmärgini ka viivad. Et konkurentsivõimelise hinna eesmärk saaks ka jõustatud, teeme ettepanekud:

- 1) Viia läbi elektrihinna modelleerimine või prognoos, et selgitada, milline strateegia või meetmed viiksid piisavalt stabiilse ja konkurentsivõimelise lõpphinnaga varustuskindluseni. Praegusel kujul on ENMAK veel liialt väärtuspõhine ja deklaratiivne ega sisenda kuigi palju kindlustunnet ei tootjale ega tarbijale. Hetkel on ENMAKi kinnitamiseks liiga vähe infot.
- 2) Taskukohasus kehtestada ka Eleringi varustuskindluse hindamise protsessi kohustuslikuks osaks. Sh tuleks edaspidi regulaarselt hinnata, milliste reservide ja tasudega varustuskindlust tagatakse, milline oli lõpp-tarbijale elektri koguhind, seejuures võrdluses Läänemere-äärsete riikide elektri lõpphinna struktuuriga.
- 3) Viia lõpuni elektrihinna diferentseerimine tööstustarbijate jaoks, kellele energiakomponent on konkurentsivõime seisukohast olulisema tähtsusega. Rõhutame, et äritarbija jaoks on olulised sisendid nii elekter, gaas kui vedelkütused.
- 4) Seista Euroopa institutsioonides selle eest, et ETS ja ETS2 ei tõrjuks kaasaegseid juhitavaid võimsusi turult välja, kuna vajame neid nii varustuskindluse tagamiseks kui sageduse hoidmiseks.

Järgnevalt esitan Eesti Tööstus- ja Energiaametliku Keskkonna- ja Energiaametliku töörühmast kogutud detailsema tagasiside, mida vajadusel oleme meeleldi valmis täpsustama:

1. Uuendatud ENMAKis on terve rida väga positiivseid muudatusi:
 - a. Tarbija vaatest peame ülioluliseks, et ENMAK on pannud fookuse ka energia taskukohasusele.
 - b. ENMAKis on tõdetud, et 100% taastuvelektri tootmisvõimsuse loomine aastaks 2030 pole realistlik. See võtab maha vajaduse ülemäära kiirustades ja riskides investimisotsuseid vastu võtta.
 - c. Juhitavate võimsuste fookust ja rolli on suurendatud. Samas on ikkagi ebaselge, kuidas õnnestub juhitavaid võimsusi piisavalt turule meelitada, kui neile planeeritakse arengukavas üsna väikest koormust, et oma investeering tagasi teenida.
 - d. Mitmekesisem meetmete plaan – täna, mil mitmel pool naaberriikides investeeritakse tootmisvõimsustesse ilma toetusteta, ei saa ka Eestis toetused olla ainus meede uute võimsuste investeeringute motiveerimiseks. Reguleerimise optimeerimine, turu avardamine, finantsinstrumentide pakkumine jmt planeerimine ENMAKis muudab sektori investori jaoks atraktiivsemaks ja muudab turupõhised toetusteta investeeringud realistlikumaks.
2. ENMAK peaks olema kooskõlas teiste seotud arengukavade ja õigusaktidega, nagu kliimaseadus, REKK 2030, Transpordi- ja liikuvuse arengukava 2021-2035, KPP2050, Eesti 2035, elektrituru seadus, taastuvenergia direktiiv jne. Selleks, et saavutada sisulist kooskõla, tuleb neid dokumente ka kooskõlas menetleda. ENMAK on hetkel nt valminud ennaktempos kliimaseadusega võrreldes ja terve rida muudatusi tehtud elektrituru seaduses, mida ei ole eelnevalt läbi arutatud riiklikus valdkondlikus arengukavas, milleks on ENMAK. Minimaalselt tuleb nende valikualternatiivide mõju analüüsida ENMAK-i mõjuhindangus ning seada sellest tulenevalt riigi poliitiline siht koos meetmetega. Mõned näited vastastikusest mõjust:
 - a. Veel sellel aastal tuleb Eestil esitada oma plaanid alternatiivkütuste valdkonnas. Kahjuks ENMAK jääb sellise valiku eelduste ja alternatiivide käsitlemisel sisutuks. Tegemist on läbi selle rakendamiseks vajaliku tegevuse Eesti energiatarbimist (eriti transpordis) ümberkujundava otsusega. Seda ei ole õige jätta 2035. aasta perspektiiviga dokumendis käsitlemata.
 - b. Veel on kehtiv Energiamaajanduse korralduse seaduse § 32¹ sätestatud riiklik taastuvenergia eesmärk. Sellised eesmärgid, kui nende püstitamine on vajalik, peaksid edaspidi tulenema samuti ENMAKist ning vastama SMART reeglile.
 - c. Kliimakindla majanduse seaduse eelnõu materjalides on öeldud, et ENMAK on transpordisektori KHG vähendamise teekaart. Samas on ENMAK jätnud transpordi peatüki sisuga täitmata. Samaaegselt ei ole ENMAKist peetud energeetika valdkonna KHG vähendamise teekaardiks. Palume selgitada Kliimakindla majanduse seaduse ja ENMAKi seost (sealhulgas õiguslikku).
 - d. Arutelul on EL 2040 kliimaeesmärgid ning nende täitmiseks vajalikud meetmed, mille eelduseks on just transpordisektori ümberkujundamine vähese KHG jalajäljega sektoriks ning nimetada selle saavutamiseks vajalikud meetmed. Palume see seos ENMAKis luua ja analüüsida ka koosmõjus juba kehtiva ESR määruse mõjuga.
3. Uuendatud ENMAK ei ole endiselt analüütiliselt kõigist varustuskindluse kolmest aspektist valideeritud. Nimelt selgub ENMAK materjalidest, et energiatõhususe teekaartide uuring ja elektrihinna modelleerimise hange on alles pooleli. Hetkel ei tekita ENMAK planeeritavad tegevused veendumust, et need võimaldavad saavutada taskukohase energia eesmärki. Hindade mudeldamise uuring peaks ENMAKile andma selle sisendi, milliste tegevustega on võimalik parim tulemus saavutada. ENMAKi elektrihinnaeeldustes on kasutatud elektrihinna komponente, mis tunduvad juba arutatud võrgutasutõusude ja sagedusreservitasude valguses liiga tagasihoidlikud. Kuna selles olulises küsimuses

informeeritud otsuseks pole piisavalt infot, ei ole huvigruppidel hetkel võimalik ENMAKi kooskõlastada.

4. Endiselt on ENMAKis plaanis taastuenergia arendamine ennaktempos võrreldes Euroopa Liidu riikide keskmisega või rahvusvaheliselt kokkulepitud sihttasemega. See ambitsioon avaldub ka energia lõpphinnas.
5. Arengukava prioriteet on taastuenergia arendamine, mis eeldaks kogu energiamajanduse tervikkäsitlust elektri-, soojuse- ja transpordisektoris ning nende omavahelist mõjuanalüüsi, leidmaks optimaalse kogukulu ühiskonnale. Seda pole hetkel tehtud. Samuti on meie hinnangul puudu ülevaade riikidevahelisest dünaamikast.
6. Elektrisüsteemi ei käsitleta ühtse dünaamilise tervikuna, energia julgeolek, hind ja keskkonnamõju taotluslikud eesmärgid on püstitatud, kuid puudub nende täitmise mehhanism. Ilmastikust sõltuva taastuvelektri lisandumisega elektrivõrku lisanduvad kulud elektrisüsteemi tasakaalus hoidmiseks, samuti pingekvaliteedi probleemid ja toodangu prognoosivigadest tulenevad bilansi- ning reservivajadused. Kuna arengukava ei sisalda ühiskonnale kogukulu-tulu analüüsi, siis jääb kavandatud arenduste sotsiaalne- ja majanduslik põhjendatus selgusetuks.
7. Energiamajanduse turupõhine arendamine on suunana deklareeritud, kuid jääb segaseks, mida selle all mõeldud on. Arengukavas väidetakse, et jätkatakse toetuste abil taastuvelektri tootmist seni, kuni see vähendab elektri lõpphinda, kuid puudub elektri koguhinna arvutus. Meie tellitud uuringu andmetel taastuvelektri tootmise täiendav toetamine pigem tõstab elektri lõpphinda, aga pärsib ka kõigi teiste tootjate investeringuid. Maatuuleparkide 2 TWh aastatoodangu vähempakkumine on endiselt päevakorras, mis pole turupõhine lähenemine.
8. Siiski on küsimus, kuidas tagada stabiilset elektri hindu nii tootjale kui tarbijale ning kuidas tagada ka vastavad investeringud turu arengusse. Seejuures on vajalik paika saada ka hinnastamise loogika ning regulatiivne stabiilsus elektrienergia tootjatele. Regulatiivsed lahendused, juhitavate võimsuste meetmed, energialiikide ja regioonide dünaamika vajaks ENMAKis terviklikumat käsitlust, et arengu plaan muutuks ustavamaks.
9. Loeme ENMAKist välja, et plaanis on asendada kohalik fossiilkütus imporditud fossiilkütusega, sest arengukavas planeeritud bio/taastuvgaasi tootmismahu 1 TWh saavutamine on vähetõenäoline. Gaasil töötavad tipujaamad peavad sõltuvalt ilmastikust katma ka põhikoormust. Eksitav on väita, et neid kasutatakse vaid väga lühiajaliselt tipukoormuste tundidel ja kütusena on piisavas koguses kohalikku biogaasi või vesinikku saadaval.
10. ENMAK 2035 ei käsitle regiooni – esmalt Läti, Leedu ja Soome – energeetika koostöökavasid ja projekte. Arengukava sedastus „Regiooni energiajulgeoleku suurendamine eeldab tihedat koostööd naaberliikmesriikidega, sh täiendavate elektri välisühenduste planeerimisel, gaasivõrgu arendamisel ning seoses kriisi- ja ohuvalmidusega“ (p 1, lk 5) ei sisalda sellekohaste tegevuste eelduse loomist ega tegevusi. Samuti on viidatud, et plaanis on regulatsioone ühtlustada ja koostööd teha turu ühtlustamiseks regioonis. Eeldame, et vastavad tegevuskavad tekivad edaspidi.
11. Arengukava ei käsitle elektri ja gaasi hinnastruktuuri paratamatuid muutusi. Elektri hinnas muutub vähemoluliseks tarbitud energiakogus, tõuseb võimsustasu – kulu võimsuse olemasolu ja kättesaadavuse eest. Hajatootmine lokaalse tarbimise katteks ja tarbija/tootja otseliinide kasutus vähendab elektrivõrgus edastatavaid energiakoguseid, kuid elektrivõrgu valmidus tagada lepingupartnerile kokkulepitud võimsus jääb. Peame positiivseks plaaniks koormuste andmepõhist kaardistamist ja paindlikkuse suurendamist võrgusüsteemis.
12. Turumahtude prognooside lähteandmeid pole selgitatud, prognoosid on suure kõikumisega - elektritarbimine aastal 2035 10,9-12,2 TWh (p 3, lk 9), gaasitarbimine 2,3- 5,1 TWh (p 4, lk 13).
13. Arengukava eeldab lisakoormust kaasatooava ETS-2 rakendumist 2027. aastal „... suurendab majanduslikku motivatsiooni vähese heitega lahendustesse investeerimiseks. Põhieesmärk on maksustada suure CO2 jalajäljega kütuseid ning läbi selle suunata transpordisektorit kasutama

- väiksema CO2 jalajäljega kütuseid“ (p 6, lk 17). See eesmärk ei toeta arengukava taskukohasuse eesmärki, ega pruugi toetada ka varustuskindlust.
14. Arengukava uus versioon määratleb riigipoolsed ülesanded kohalikele omavalitsustele ja suunised turuosalistele (lk 19, p 7). Tavatarbijatelt oodatakse energiasäästumeetmete rakendamist ja tarbimise juhtimisest. Vabaühendustelt sihtgruppide huvid ja riiklike vajaduste esindamist. Arendus- ja teadusorganisatsioonide, konsultatsiooni- ja planeerimisettevõtete roll on pakkuda analüütilist ja teaduslikku tuge teistele turuosalistele. Kahjuks ei käsitleta koostöömehhanismi eelduste ning motivatsioonipaketti ega sektori kestlikkust tagava tööjõu järelkasvu tagamise meetmeid.
 15. Välisühenduse vajadust ja hinnamõju peaks enne rahastusotsuseid samuti valideerima turu-, hinna ning varustuskindluse analüüs. Vastasel juhul võib tarbijale langeda põhjendamatult suur investeerimiskooormus. Hetkel sisalduvad Estlink 3 ja Est-Lat 4 arengukavas kindlas kõneviisis, aga need on kulukad projektid, mille lisandväärtust pole analüüsitud. Eleringi sisemised dokumendid või plaanid ei saa olla välisühenduste kavandamisel vääramatuks eelduseks, mida ei saa kahtluse alla seada. Elering ei kujunda riigi energiapoliitikat, vaid seda teeb Riigikogu. Seega ei saa ka Eleringi arengukavad või plaanid olla ENMAK-i eelduseks, vaid selle arutelu ja analüüsi objektiks. ENMAKis peab analüüsima muu hulgas suuremate põhivõrguettevõtte tegevusest sõltuvate muutujate alternatiivsete lahenduste mõju - riskimaandus instrumentide (FTR) kättesaadavus, uute ühenduste rajamine, sagedusreservi turu disain jmt. Need kõik on piiriülesed küsimused ning selle mõõtmega seotud riigi teadlikkus ja huvi tuleb põhjalikult riigi energeetika 2035 visioonidokumendis avada.
 16. Transpordisektori energiakasutus on ENMAK-is praegu liiga napp. Transpordis kasutatava energiakandjate käsitlemise edasiviivaks sisustamiseks on ENMAKisse mõistlik viia sisse sektorite ja kategooriate põhine mitmetasandiline lähenemine. Nt. mere, õhu-, raudtee-, maanteetransport. Suurimat energiakasutuse mahtu moodustavas maanteetranspordis on omakorda mõistlik võtta sõidukite täismassi kategooriatel põhinev lähenemine (Nt. kuni 3,5t, 3,5-12t, 12t+) ning analüüsida energiakasutuse suundumusi, vajadust ja visiooni nendes kategooriates. Nendes kategooriates on kardinaalselt erinevad katsumused, riiklikud huvid ja sellest tulenevad võimalikud meetmed.
 17. ENMAKis on eeldatud, et nõudlust rohe-energia järele suurendab mh transpordi elektrifitseerimine. Paraku ei ole ENMAKis viidatud töös “Elektromobiilsusele üleminekuks vajaliku laadimistaristu investeringute, kulude ja tasuvuse analüüs” lõigus 8.2. “Barjäärid elektromobiilsuse suurendamiseks korterelamute juures” esitatud asjakohases mahus meetmeid laadimistaristu arendamiseks kortermajade piirkondades, mis võimaldaks soodsa hinnaga elektriautode laadimist (mis on peamine elektriautode hinnaeelis sisepõlemismootoriga autode ees). Samuti pole antud töö analüüsinud taksode, kullerite ja teiste ettevõtete soodsa laadimisvõimalusega ja suure koormusega sõidupargi elektritranspordile üleviimist 2035 aastaks. See muudab elektrifitseerimise rolli ulatuse küsitavaks.
 18. Väga küsitav on vesiniku roll ENMAKis. Arengukava rakendamisel lähtutakse järgmisest: eeldus 8. “Rohevesiniku tootmisele ja kasutusele võtule tuleb luua eeltingimused.” Vesinikule ei ole Eesti transpordisektoris reaalseid tarbijaid ja selle perspektiiv globaalselt on kahanemas (alla 1% maht müüdavate elektriautode suhtes, paljusid vesinikuprojektid maailmas on katkestatud) ning sellel puudub majanduslik sisu, mistõttu on alusetu ja põhjendamatult vesiniku prioritseerimine.

Kokkuvõttes on positiivne, et olete ENMAKi lisanud energiahinna konkurentsivõime fookuse, kuid endiselt on see andmepõhiselt sisustamata, st puudub prognoos või analüüs nende hinnatasemetega saavutamiseks vajalike strateegiate väljaselgitamiseks. Olemasoleva info pinnalt ei ole meil võimalik ENMAKit kooskõlastada.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Hando Sutter

Tegevjuht

Vabariigi Valitsus
kristen.michal@riigikantselei.ee
riigikantselei@riigikantselei.ee

10.10.2024

Ettevõtlusorganisatsioonide pöördumine seoses kaasamisega

Lugupeetud Kristen Michal!

Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Eesti Tööandjate Keskliit ning lisaks veel 38 ettevõtlusorganisatsiooni pöörduvad Vabariigi Valitsuse poole, sest oleme rahulolematud viimaste nädalate õigusloome praktikaga, kus ettevõtluskeskkonda väga oluliselt mõjutavate seaduseelnõude puhul jäetakse ettevõtlusorganisatsioonid kaasamata või jäetakse arvamuse avaldamiseks üksikud tööpäevad.

25. septembril 2024 saatis Vabariigi Valitsus Riigikogule julgeolekumaksu seaduse eelnõu, millega kehtestatakse uue maksuna julgeolekumaks. Tegemist on seaduseelnõuga, mis mõjutab väga oluliselt Eesti ettevõtluskeskkonda. Uue maksu abil loodetakse aastatel 2025-2028 suurendada riigieelarve tulusid ca 2,5 miljardi euro ulatuses. Samas ei küsinud Rahandusministeerium ega Vabariigi Valitsus selle eelnõu kohta ettevõtlusorganisatsioonide arvamust, vaid see saadeti huvigruppe kaasamata Riigikogule.

Viimaste nädalate ebaõnnestunud kaasamise näiteks on veel alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, millega tõstetakse järgnevatel aastatel alkoholi, tubakatoodete ja bensiini aktsiisimäärasid. Selle eelnõu analüüsimiseks ning arvamuse avaldamiseks jäeti ettevõtlusorganisatsioonidele üksnes kolm tööpäeva.

Samuti on elektriturgu asunud ümber kujundama, ilma et muudatusi ja lahendusalternatiive oleks esindusorganisatsioonidega piisavalt arutatud. Samal ajal mõjutavad muudatused, nagu näiteks taastuvenergiatoetused ning sagedusreservi rahastamine, oluliselt elektri lõpphinda ja seeläbi äritarbija konkurentsivõimet.

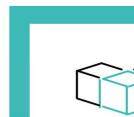
Kriitikat väärivat seadusloome kultuuri nägime ka kollektiivse töötüli lahendamise seaduse kiireloomulise muutmise juures, kus plaaniti tööturu osapooli kaasamata võtta neilt ära õigus nimetada riikliku lepitaja kandidaat.

Huvigruppide kaasamata jätmine ja lühikese vastamise tähtaja andmine on vastuolus Vabariigi Valitsuse määrusega „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ ning kaasamise hea tavaga. Kaasamise hea tava punkti 4.6. kohaselt tuleb kaasatavatele võimaldada piisavalt aega tagasiside andmiseks ja avalik konsulteerimine peab reeglina kestma neli nädalat.

Lühike vastamise tähtaeg ei võimalda ettevõtlusorganisatsioonidel plaanitavaid muudatusi oma liikmetega põhjalikult arutada, mõjusid analüüsida ning ministeeriumitele

EESTI
KAUBANDUS-
TÖÖSTUSKODA

TÖÖANDJAD

põhjalikku tagasisidet anda. Selle tulemusena väheneb eelnõu kvaliteet ning õigusloome ja regulatsioonide ettenähtavus.

Meile valmistab muret, et eelnõude menetlemist kiirkorras huvigruppe sisuliselt kaasamata põhjendatakse sageli järgmise aasta riigieelarve koostamisega ja nn kuue kuu reeglina ehk ajaga, mis tuleb jätta maksumuudatuste vastuvõtmise ja rakendamise vahele. Kuue kuu reegel sai kokku lepitud just ettevõtjate ettepanekul ja sellest kinni pidamine on hädavajalik.

Samas pidi see reegel olema nii poliitikutele kui ametnikele varasemalt teada ning põhimõtte järgimine ei tohi kaasa tuua kiirustamist ja mittekvaliteetseid otsuseid. Samuti ei saa üllatusena tulla iga-aastane riigieelarve koostamise vajadus, mis õigustaks kiirustamist.

Tuletame meelde, et ettevõtlusorganisatsioonid saatsid juba eelmise aasta septembris Vabariigi Valitsusele ühispöördumise seoses hea õigusloome põhimõtete mittejärgimisega. Kahjuks ei ole need probleemid tänaseks lahenenud.

Ettevõtlusorganisatsioonid mõistavad jätkuvalt hukka eelnõude menetlemise kiirkorras, seda eriti olukorras, kus tegemist on väga oluliselt ettevõtluskeskkonda mõjutavate seaduseelnõudega.

Palume ministeeriumitel ja Vabariigi Valitsusel järgida hea õigusloome põhimõtteid, sealhulgas anda huvigruppidele võimalus kaasa rääkida ning jätta selleks piisavalt aega. Näiteks julgeolekumaksu seaduse eelnõu puhul oleks olnud võimalik ettevõtlusorganisatsioone sisuliselt kaasata, sest uus maks jõustub eelnõu kohaselt alles 2026. aasta alguses.

Üksnes käibemaksumäära tõusu puudutav muudatus oleks vajanud kiireloomulisena menetlemist, kui on soov jõustada see 2025. aasta 1. juulil.

Aktsiiside tõstmist puudutava eelnõu puhul soovitame loobuda aktsiiside tõstmisest 2025. aastal ning see võimaldaks eelnõu puhul järgida kõiki hea õigusloome põhimõtteid.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Mait Palts, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja peadirektor

Hando Sutter, Eesti Tööstus- ja Kaubanduskoja tegevjuht

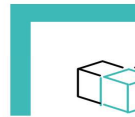
Pöördumisega on liitunud järgmised ettevõtlusorganisatsioonid:

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda

Eesti Toiduainetööstuse Liit

EESTI
KAUBANDUS-
TÖÖSTUSKODA

TÖÖANDJAD

Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit
Eesti Mäetööstuse Ettevõtete Liit
Eesti Masinatööstuse Liit
Eesti Mööblitootjate Liit
Eesti Plastitööstuse Liit
Eesti Ehitusmaterjalide Tootjate Liit
Eesti Transpordikütuste Ühing
Eesti Erametsaliit
Eesti Kaupmeeste Liit
Eesti Rahvusvaheliste Autovedajate Assotsiatsioon
Eesti Taristuehituse Liit
Autoettevõtete Liit
Eestimaa Talupidajate Keskliit
Eesti Rõiva- ja Tekstiiliiliit
Eesti Turbaliit
Eesti Keemiatööstuse Liit
Eesti Puitmajaliit
Eesti Pangaliit
Eesti Turvaettevõtete Liit
Eesti Elektritööde Ettevõtjate Liit
Eesti E-kaubanduse Liit
Eesti Hotellide ja Restoranide Liit
Eesti Elektroonikatööstuse Liit
Alkoholitootjate ja Maaletoojate Liit
Eesti Kalaliit
Eesti Meretööstuse Liit
Eesti Vee-ettevõtete Liit
Eesti Ehituskonsultatsiooniettevõtete Liit
Eesti Ehitusettevõtjate Liit
Eesti Ringmajandusettevõtete Liit
Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit
Personalijuhtimise Ühing PARE
Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit
Eesti Laevaomanike Liit
Eesti Logistika ja Ekspedeerimise Assotsiatsioon
Ravimitootjate Liit

Vabariigi Valitsus

kaja.kallas@riigikantselei.ee

riigikantselei@riigikantselei.ee

Koopia:

Rahandusministeerium

mart.vorklaev@fin.ee

info@fin.ee

Ettevõtlusorganisatsioonide pöördumine seoses ettevõtete konkurentsivõimega

Lugupeetud Kaja Kallas!

Ettevõtlusorganisatsioonidele valmistab tõsist muret viimasel paaril aastal märkimisväärselt halvenenud Eesti ettevõtete konkurentsivõime rahvusvahelistel turgudel. Osaliselt tuleneb see globaalsest nõudluse vähenemisest, kuid osaliselt ka valitsuse otsustest. Samal ajal ei ole näe me valitsuselt samme konkurentsivõime parandamiseks.

Eesti majandus on langenud alates eelmise aasta teisest kvartalist, Eesti päritolu kaupade eksport vähenes augustis 21%, Eesti tööstusettevõtted tootsid augustis 12% vähem toodangut kui aasta tagasi ning töötuse määr on tõusnud selle aasta esimesest kvartalist. Prognoosime, et majanduse olukord ei parane lähikuudel ja sellised olud avaldavad negatiivset mõju maksutulude laekumisele.

Eksport ehk siinsete ettevõtete rahvusvaheline konkurentsivõime on aga ainus, mis toob riiki raha sisse. See võimaldab luua töökohti, maksta palku ja makse. Seetõttu tuleks praegu vältida ettevõtete konkurentsivõimet halvendavaid otsuseid ja loobuda uute maksude kehtestamisest ning olemasolevate maksude tõstmisest.

Kindlasti tuleb säilitada tänane ettevõtete tulumaksusüsteem, kus tulumaksu tuleb tasuda dividendide maksmisel, mitte kasumi tekkimisel. See süsteem on Eesti ettevõtluskeskkonna üks väheseid allesjäänud konkurentsieeliseid ja selle muutmine või kaotamine vähendaks huvi siia investeerida ning töökohti luua.

Eesti ettevõtete tänane tulumaksumäär ei ole madal ja süsteem maksulaekumise mõttes ebaefektiivne, sest ettevõtete tulumaksutulude kogumaksutulust ja SKPst on samas suurusjärgus teiste Euroopa Liidu riikidega. Seda vaatamata süsteemi erinevustele või nominaalse maksumäära erinevusele.

Ettevõtlusorganisatsioonid mõistavad ja tunnustavad soovi liikuda riigieelarve tasakaalu poole, kuid see eesmärk ei tohi olla ülimuslik ega tugineda püüetele koguda rohkem

maksutulu läbi maksumäärade tõstmise või uute maksude kehtestamise, mille tulemusel liigub jahtunud majandusest veelgi rohkem raha välja. Eesti iseseisva kaitsevõime hoidmise kõrval peab riigi prioriteet olema ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime parandamine või vähemalt selle säilitamine.

Tuletame Teile meelde, et koalitsioonileppes olete lubanud Eestist teha parima ettevõtluskeskkonnaga „peakontorite maa“. Eestis konkurentsivõime tõstmiseks peab tegelema majanduse avatuse, innovatsioonivõimekuse, tööjõu ning kvalifikatsioonide jm ressursside kättesaadavusega. Eesti ettevõtluskeskkond, eriti maksukeskkond, on siiani olnud maailma parimate hulgas.

Eelarvetasakaalu poole võib liikuda ka aeglasemas, ühiskonnale jõukohasemas tempos. Samuti on riigil selle saavutamiseks kasutamata rida muid võimalusi - jätkuvalt tuleb pingutada avaliku sektori püsikulude vähendamiseks näiteks tegevuste optimeerimise või avalike teenuste vähendamisega. Veel tasub otsida võimalusi riigi tulude suurendamiseks juba olemasolevat maksutulu kokku kogudes. Kuigi maksuhaldur töötab teiste ELi riikidega võrreldes tõhusalt, saaks siiski mitmetest maksuaukudest kümneid või sadu miljoneid eurosid maksutulu koguda.

Lisaks maksutõusudele kahjustab ettevõtluskeskkonda halduskoormuse ja muude regulatiivsete kulude kasv. Osa sellest tuleb Euroopa õiguse ülevõtmisest, kuid nii siseriikliku kui Euroopa õiguse rakendamisel saab ühiskonna huve paremini esindada ja halduskoormust vähendada. Taaskäivitamist vajab viimased aastad varjusurmas olnud riigireform.

Seetõttu on ettevõtlusorganisatsioonide minimaalne ootus Valitsusele, et majanduslanguses ei võetaks vastu Eesti ettevõtete konkurentsivõimet halvendavaid otsuseid. Oleme vastu uute maksude kehtestamisele või olemasolevate maksude tõstmisele, mida ei ole õigusaktidesse veel sisse kirjutatud.

Samas loodame, et Vabariigi Valitsus pingutab Eesti ettevõtete konkurentsivõime tõstmise nimel. Selleks tuleb näiteks tagada ettevõtlus- ja maksukeskkonna ettenähtavus, teha investeeringuid taristusse, aidata kaasa teadus- ja arendustegevusele ning innovatsioonile, vähendada bürokraatiat, võtta kiiremini kasutusele Euroopa Liidu toetused, teha konkurentsivõimet suurendavaid maksupoliitilisi otsuseid, viia haridus vastavusse tööturu vajadustega, lihtsustada välistööjõu kaasamist ning pakkuda ettevõtetele suuremat tuge uute turgude leidmisel.

Lugupidamisega

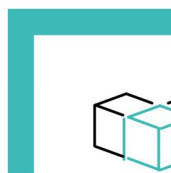
/allkirjastatud digitaalselt/

Mait Palts, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja peadirektor

Arto Aas, Eesti Tööandjate Keskliidu tegevjuht

EESTI
KAUBANDUS-
TÖÖSTUSKODA

TÖÖANDJAD

Pöördumisega on liitunud järgmised ettevõtlusorganisatsioonid:

Eesti E-kaubanduse Liit
Eesti Mäetööstuse Ettevõtete Liit
Eesti Puitmajaliit
Eesti Ehitusmaterjalide Tootjate Liit
Eesti Masinatööstuse Liit
Eesti Turismi- ja Reisifirmade Liit
Eesti Keemiatööstuse Liit
Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit
Eesti Transpordikütuste Ühing
Eesti Hotellide ja Restoranide Liit
Eesti Toiduainetööstuse Liit
Eesti Logistika ja Ekspedeerimise Assotsiatsioon
Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda
Eesti Ehitusettevõtjate Liit
Eesti Plastitööstuse Liit
Eesti Elektroonikatööstuse Liit
Eesti Rõiva- ja Tekstiililiit
Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit
Eesti Turvaettevõtete Liit
Eesti Mööblitootjate Liit
Eesti Erametsaliit
Eestimaa Talupidajate Keskliit
Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit
Eesti Elektritööde Ettevõtjate Liit
Eesti Kaitse- ja Kosmosetööstuse Liit
Eesti Kaupmeeste Liit
Autoettevõtete Liit
Eesti Vee-ettevõtete Liit
Eesti Taristuehituse Liit
Eesti Ringmajandusettevõtete Liit
Eesti Turbaliit
Eesti Ehituskonsultatsiooniettevõtete Liit

Rektorite Nõukogu avalik pöördumine: nõuame valitsuselt lubaduste täitmist ning Eesti jaoks sobiva ja kõrghariduse arengut toetava rahastusmudeli loomist

21. november 2025

Austatud haridus- ja teadusminister, valitsuse liikmed, Riigikogu liikmed

Rektorite Nõukogu ootab valitsuselt ja ministeeriumilt lubaduste täitmist ja vastutuse võtmist Eesti kõrghariduse tuleviku suhtes.

Kolme aasta eest keeldusid avalik-õiguslikud ülikoolid halduslepingutele alla kirjutamast, sest haridus- ja teadusministeeriumil puudus plaan tuua kõrgharidus välja seitsmeaastase rahastusseisaku järel tekkinud kriisist – kahanenud õpivalikutest ja õppejõudude palgalõhest võrreldes õpetajatega. Pärast Rektorite Nõukogu läbirääkimisi kõigi parlamendi erakondadega sõlmiti kokkulepe, et nelja aasta jooksul kompenseeritakse rahastuse mahajäämus ning ministeerium töötab välja Eesti jaoks sobiva kõrghariduse rahastusmudeli. Juba teisel aastal taganes ministeerium sellest lubadusest ja kärpis nii 2025. kui ka 2026. aasta ülikoolide tegevustoetuse kasvu. Eesti reaalne kõrgharidusinvesteering on endiselt 2010. aasta tasemel, samal ajal kui Eesti majandus ja üldhariduskulud on kasvanud üle pooleteise korra.

Peame tõdema, et valitsus ei ole oma lubadustest kinni pidanud. Ülikoolidega sõlmitud kokkuleppest jääb täitmata üle 34 miljoni euro ja kõrghariduse rahastusmudelit pole loodud. Aastateks 2027 ja 2028 plaanib valitsus koguni ülikoolide rahastust kärpida.

See plaan on teravas vastuolus demograafilise olukorraga, kus lähiaastatel saab ülikooliealiseks senisest arvukam põlvkond noori. Kui me tahame säilitada kõrgharidusega noorte osakaalu Eestis, siis peaks ülikoolide vastuvõtt nendel aastatel kasvama umbes 1000 inimese võrra. Ja kui me tahaksime jõuda Haridusvaldkonna arengukavas seatud 45 protsendi kõrgharitute eesmärgini, peaks ülikoolide vastuvõtt suurenema neil aastatel 1700 inimese võrra. Igal juhul on Eesti huvides kasutada noorte arvu kasvu arstidele, inseneridele, IT-spetsialistidele ja õpetajatele järelkasvu loomiseks, mitte aga piirata noorte arvu tõusu ajal ligipääsu kõrgharidusele ning süvendada sellega väljarännet.

Kuigi valitsus pole oma kohustusi partnerina täitnud, on ülikoolid ellu viinud enamuse ministeeriumi seatud eesmärkidest. Oleme suurendanud vastutusvaldkondadesse vastuvõttu, kasvatanud nominaalajaga lõpetanute osakaalu, tõstnud õppejõudude palku ja arendanud tasulisi õppevorme, sh mikrokraade. Eesti paistab Euroopas silma pea kõrgeima hõive ja edasi õppimise näitajaga – 2024. aastal oli hõivatud 93,6% hiljutistest lõpetajatest. Ülikoolid on uhked vilistlaste üle, kelle panus Eesti arengusse on märgatav kõikidel elualadel. Meie akadeemilised töötajad on tegusad ja nende töö tulemuslik.

Me ei saa lubada, et lühinägelikkus ja murtud lubadused seaksid ohtu seni ehitatu ning kahjustaksid noorte õigustatud ootust omandada kõrgharidus kodumaal. Ülikoolid lähevad seepärast riigiga sõlmitavatele läbirääkimistele järgmiste nõudmistega:

1. 2027.–2028. aastaks on vaja realistlikku finantsplaani, mis arvestaks gümnaasiumilõpetajate arvu kasvu ja vajadust tõsta kõrgharidusega noorte osakaalu noorte seas 45%-ni.
2. Valitsus peab täitma oma kohustuse töötada välja ja erakondade üleselt kokku leppida Eestile sobiv jätkusuutlik kõrghariduse rahastusmudel, mida saaks rakendada alates 2029. aastast.

Pöördumine on koostatud usus, et Eesti inimesed väärtustavad haridust ning poliitikud mõistavad olukorra tõsidust ja nimetatud otsuste vajalikkust.

Tallinna Tehnikaülikooli rektor ja Rektorite Nõukogu esimees Tiit Land,

Tartu Ülikooli rektor Toomas Asser,

Tallinna Ülikooli rektor Tõnu Viik,

Eesti Maaülikooli rektor Ülle Jaakma,

Eesti Kunstiakadeemia rektor Hilkka Hiiop,

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia rektor Ivari Ilja

Halduslepingute rikkumine oleks lubamatu

18. september 2023

Täna hommikul kogunenud Rektorate Nõukogu juhatus tuletab Vabariigi Valitsusele meelde, et ülikoolide tegevustoetuse planeeritud kasv ei ole kõrghariduse eelisarendamine, vaid paljude aastatega tekkinud mahajäämuse likvideerimine.

Vähem kui aasta tagasi sõlmisid Eesti ülikoolid riigiga halduslepingud, milles riik lubab arvestada „kõrgharidusõppe vahendite planeerimisel kasvuvajadusega 15% aastas.“ Rektorate Nõukogu juhatus on seisukohal, et rahastamislubadusest taganemine tooks kaasa läbirääkimised halduslepingute muutmiseks.

„Selleks, et korvata kõrghariduse pikaajalist alarahastust, lepidi 2022. aasta riigi eelarvestrateegia loomise protsessis kokku, et kõrghariduse rahastamine kasvab järgneval neljal aastal 15% aastas. Eesti ülikoolide jaoks oli selle kokkuleppe saavutamine eeltingimus, et oleksime nõus allkirjastama seni sõlmimata jäänud halduslepingud,“ ütles Rektorate Nõukogu esimees, Tartu Ülikooli rektor Toomas Asser. Ta lisas, et rahastuse samm-sammuline kasv mitme aasta jooksul oli kompromiss, kuidas tuuakse kõrghariduse rahastus välja pikaajalisest madalseisust. „See on eelmisel halduslepingu perioodil tekkinud võla kate, mitte veel tulevikku vaatav pikk plaan.“

Riigikogu valimistele eelnenud pooleteise aasta jooksul kohtusid ülikoolide rektorid mitmel korral kõigi parlamendierakondadega ja said kinnituse, et poliitilisel tasandil oli saavutatud hea arusaam kõrghariduse rahastamise kriisist ja ka valmisolek leida sellele kriisile lahendus. Asser märkis, et sisuliselt tähendaks kõrgharidusele ja teadusele lubatud rahastuse kärpimine taganemist nii halduslepingutest, teadusleppest, riigi eelarvestrateegiast kui ka koalitsioonilepingust.

Rektorid tõdesid, et teadus ja kõrgharidus ei ole riigi jaoks luksus, mille puhul ühiskond saaks valida – omada või mitte omada. Just majanduslikult keerulistel hetkedel, suurte ühiskondlike muutuste keskel on vaja selget visiooni ja plaani, kuidas võimaldada paremat haridust, kuidas anda ühiskonnale rohkem kõrgharitud inimesi.

Eesti majanduse pikemaajaline keeruline seis viitab selgelt vajadusele leida uusi lahendusi, et Eesti ühiskonna areng saaks jätkuda. Tegevustoetuse kasvu kokkulepe on Eesti ülikoolidele andnud võimaluse kasvatada näiteks inseneride, arstide, õpetajate ja veterinaaride erialadele vastuvõttu.

Ülikoolid võtavad halduslepinguga väga pikaajalisi kohustusi. Kuigi lepingu periood on kolm aastat, siis paljude erialade õpe kestab viis või kuus aastat. Üliõpilasi vastu võttes annavad ülikoolid lubaduse pakkuda neile kvaliteetset õpet kogu õpingute aja jooksul.

„Kas kujutate ette, et ütleme üliõpilastele õpingute keskel, et vabandust, aga raha on otsas, edasi vaadake ise?“ küsis Asser.

„Eelarve tasakaal on oluline ja erakordselt tähtis on katta kulutusi jätkusuutlikul kombel. Seda on nii lühemas kui ka pikemas plaanis lihtsam saavutada, kui Eesti ülikoolid on heas seisus ja kui meie õppe- ja teadustöö on parimal võimalikul tasemel,“ lisas Asser ja rõhutas, et seda taset loovad muu hulgas valitsuse eelarvelised otsused. „Need otsused peavad suurendama ühiskonna tulevikukindlust, me ei saa endale lubada ebakindluse kasvu.“

Halduslepinguga võetud lubaduste täitmisega on ülikoolid kinnitanud riigi suhtes usaldust, mis ületab ka lepingu ajalisi piire. Nõ Vihula arutelult avalikkuse ette jõudnud plaanid taganeda kokkulepetest on seda usaldust kahjustanud. „Rektorid loodavad, et eelarveläbirääkimistel osalejad mõistavad, et juhul, kui riik ei täida oma kohustusi, ei saa ka ülikoolid täita omi. Neid kohustusi on iga ülikooli halduslepingus mitme lehekülje jagu. Halduslepingu rahastuskokkuleppest taganemine ei jäta ülikoolidele võimalust endisel moel jätkata ja peaksime kaaluma, kuidas saame vähendada lepinguga võetud kohustuste mahtu,“ nentis Rektorite Nõukogu esimees.

Lisainfo:

Toomas Asser, Rektorite Nõukogu esimees ja Tartu Ülikooli rektor
+372 516 6849

Eesti Haridustöötajate Liidu pöördumine valitsuskoalitsiooni läbirääkijate poole

14. märts 2025

Lugupeetud valitsuskoalitsiooni erakondade esimehed!

Kristen Michal
Reformierakonna esimees

Kristina Kallas
Erakonna Eesti 200 esimees

Pöördun teie poole Eesti õpetajate esindusorganisatsiooni Eesti Haridustöötajate Liidu nimel. Algamas on Eesti Vabariigi järgmise valitsuskoalitsiooni moodustamise läbirääkimised, mida jälgib kogu ühiskond lootusrikkalt. Et Eesti riik ja rahvus ka tulevikus kestaks ja õitseks, peab meil olema kaitstud riik ja jätkusuutlik majandus, mille vundamendiks on haritud rahvas. **Haridus on ka julgeolekuküsimus** – kui meil on relvi enda kaitsmiseks, aga puuduvad targad inimesed, kes suudavad neid kasutada, või kui inimesed lahkuvad Eestist, kuna siin ei ole võimalik saada kvaliteetset haridust, siis ei ole ka ostetud relvadest kasu.

Eestis saadav haridus on endiselt kõrgel tasemel, kuid vaadates õpetajate vanuselist koosseisu ja kvalifikatsioonita õpetajate arvu kasvu, on tekkinud tõsine mure. Viimase üheksa aasta jooksul on kvalifikatsioonile mittevastavate õpetajate arv Eestis kasvanud umbes kolm korda, mis on suur oht Eesti hariduse kvaliteedile. Kui see trend jätkub, ei ole meie hariduse kõrge tase tulevikus tagatud.

Eelmise aasta alguses toimus õpetajate streik, mille lõpetas kokkulepe, kus leppisime kokku kollektiivlepingu läbirääkimiste alustamises eesmärgiga jõuda 2024. aasta lõpuks kollektiivlepingu sõlmimiseni. Kollektiivlepingus pidid olema sätestatud sammud, et õpetajate palga arvestuslik tase jõuaks 2027. aastaks vähemalt 120% Eesti keskmisest palgast, samuti olid kokku lepitud muudatused õpetajate karjäärimudelil ja tööaja arvestuses. Heameel on tõdeda, et eelmisel aastal sõlmitud Haridusleppes sai karjäärimudel paika pandud ja alustatud õpetajate tööaja arvestuse reguleerimisega. Loodame, et valitsus ja haridusminister peavad neid kokkuleppeid.

Oluline on, et ametisse astuv valitsus jätkaks õpetaja ameti väärtustamist, nagu seda on lubatud 2023. aastal sõlmitud koalitsioonilepingus, kus on kirjas, et 2027. aastaks jõuab õpetajate arvestuslik palk vähemalt 120%-ni Eesti keskmisest palgast. Selle saavutamiseks tuleb tõsta õpetajate töötasu alammäär võrdseks riigi keskmise palgaga, mis annaks senistele ja tulevastele õpetajatele kindluse, et õpetaja amet on Eestis väärtustatud.

Enne Riigikogu valimisi lubasid kõik erakonnad parandada õpetajate olukorda, kuid reaalsus on olnud vastupidine. Kahe aasta jooksul pärast valimisi ei ole õpetajate palk lähenenud eesmärkidele, vaid on liikunud vastupidises suunas.

Siin on valik erakondade valimislubadustest 2023. aasta kevadel:

- **E200:** *Investeeringu alus- ja üldharidusse igal aastal 250 miljonit eurot lisaraha. Selle eest kindlustame õpetajate palgatõusu, lahendame õpetajate ja tugispetsialistide järelkasvu. Juba järgmisel aastal peab hea kooliõpetaja saama 3000 eurot palka.*
- **RE:** *Õpetajad kui magistrikraadiga spetsialistid peavad saama konkurentsivõimelist palka.*

Eesti õpetaja on magistriharidusega spetsialist, seega peaks tema palk olema vähemalt võrdsustatud teiste kõrgharidusega spetsialistide palgaga, mis Eestis on riigi keskmisest umbes 30% kõrgem.

Allpool on toodud tabel, mis illustreerib õpetajate alampalga ja riigi keskmise palga suhet viimastel aastatel:

Aasta	Riigi keskmine palk (€)	Õpetaja töötasu alammäär (€)	Õpetaja töötasu alammäära suhe riigi keskmisesse palka (%)	Õpetaja arvestuslik keskmine töötasu (€)
2023	1828	1749	96	2099
2024	1981	1820	92	2131
2025	2072	1820	88	2184

Kahjuks on õpetajate töötasu alammäär langenud võrreldes riigi keskmise palgaga 8 protsendipunkti võrra, mitte ei ole see lähenenud sellele.

Lähtudes erakondade valimislubadustest ja Eesti õpetajaskonna kriitilisest seisundist, **ootame, et need lubadused kajastuksid koalitsioonilepingus.** Hariduse ees seisvad probleemid peavad olema valitsuse prioriteediks ning lahendused ellurakendatud hiljemalt selle parlamendi koosseisu ajal. Õpetajaameti väärtustamine on tugev ja vajalik sõnum noortele. **Tähtis on tõsta õpetajate alampalk järgmisel aastal vähemalt riigi keskmise tasemeni**, mis prognoositavalt on 2176 eurot, ja eraldada Haridusleppes kokkulepitud 22%-line diferentseerimisfond, et rakendada karjäärimudelit.

Kui valitsus ei suuda 2025. aastaks nende eesmärkideni jõuda, on tähtis, et koalitsioonileping ja riigi eelarvestrateegia (RES) näitaksid selgelt, millised on kavandatud sammud eesmärkide saavutamiseks.

Samuti **on oluline, et lasteaiaõpetajate palk jääks seotuks kooliõpetajate töötasu alammääraga**, kuna alushariduses luuakse tugev alus laste arengule, sotsiaalsetele oskustele ja hilisemale õpikogemusele, olles haridussüsteemi vundament. Kõik Eesti õpetajad väärivad väärtustamist ja väärilt tasustamist.

- **E200:** Hoolitseme selle eest, et lasteaiaõpetajate ja huvihariduse õpetajate palgad suureneks samas suurusjärgus.

Eesti õpetaja keskmine vanus on üks maailma kõrgeimaid ning kooli tööle asunud õpetajatest lahkuvad nelja aasta vältel pooled. Õpetajate vaimse tervise hoidmiseks tuleb kindlasti tähelepanu pöörata nende töökoormusele ja astuda konkreetseid samme, et vähendada läbipõlemist.

Me peame jääma targaks rahvaks ning selleks on meil vaja kvalifitseeritud, motiveeritud ja võimekaid õpetajaid. **Kvalifitseeritud, motiveeritud ja võimekad õpetajad on riigi julgeoleku küsimus.**

Asjalikku koostööd soovides

Reemo Voltri

Eesti Haridustöötajate Liidu esimees